

Міністерство освіти і науки України
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
Педагогічний факультет
Кафедра початкової освіти та освітніх інновацій

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
**ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ УЧНІВ 1 КЛАСУ В
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ**

Виконала: здобувачка вищої освіти,
спеціальності 013 Початкова освіта,
групи ПОзм-22

Ризюк Анжеліка Петрівна

Науковий керівник: Білавич Г.В. доктор
педагогічних наук, професор кафедри
педагогіки початкової освіти та освітніх
інновацій

Рецензент:

Івано-Франківськ – 2025

АНОТАЦІЯ

Ризюк А. Виховання патріотичних почуттів учнів 1 класу в навчально-виховному процесі. Кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти. Карпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2025.

У роботі уточнено сутність ключових понять дослідження: «патріотизм», «патріотичні почуття», «патріотичне виховання молодших школярів»; розкрито роль патріотизму у формуванні особистості молодшого школяра; проаналізовано нормативно-правову базу патріотичного виховання у початковій школі. Окреслено особливості національно-патріотичного виховання дітей в умовах війни та визначено значення шкільного освітнього середовища у формуванні громадянської свідомості.

Обґрунтовано педагогічні умови ефективного виховання патріотичних почуттів учнів 1 класу, серед яких: створення емоційно позитивного середовища, використання народознавчих матеріалів, упровадження інтегрованих занять, залучення родинного виховання та прикладів героїзму сучасних українців.

Визначено критерії (емоційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-поведінковий) і відповідні рівні сформованості патріотичних почуттів (високий, середній, низький). У ході експериментальної роботи доведено ефективність запропонованих методик виховання патріотизму в учнів 1 класу. Розроблено методичні рекомендації для вчителів початкової школи щодо формування патріотичних почуттів засобами навчальної та позакласної діяльності.

Ключові слова: патріотизм, патріотичне виховання, національні цінності, формування особистості, національні цінності, моральне виховання, молодші школярі, педагогічні умови, громадянська свідомість, початкова освіта.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	10
1.1. Нормативно-правова база патріотичного виховання в початковій школі..	10
1.2. Поняття патріотизму та його виховна роль у формуванні особистості.....	18
1.3. Особливості національно-патріотичного виховання в умовах війни.....	28
Висновки до 1 розділу.....	35
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ.....	36
2.1 Стан дослідження проблеми в сучасному закладі освіти.....	36
2.2 Аналіз підручників для 1 класу.....	48
Висновки до 2 розділу.....	53
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДИКИ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ.....	54
3.1. Виявлення рівня сформованості патріотичних почуттів учнів 1 класу.....	54
3.2 Форми та методи формування патріотичних почуттів учнів 1 класу.....	62
3.3 Аналіз результатів педагогічного експерименту.....	75
Висновки до 3 розділу.....	79
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
ДОДАТКИ.....	91

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасна українська освіта спрямована на формування гармонійно розвиненої, національно-свідомої особистості, яка любить свою Батьківщину, поважає її історію, культуру та традиції. Питання патріотичного виховання дітей набуло особливої гостроти в умовах повномасштабного російського вторгнення на Україну. Війна, що триває з 2014 року та суттєво загострилася у 2022-му, не лише змінила політичну та економічну ситуацію в країні, а й звернула увагу на свідомість українців, зокрема наймолодших її громадян. Виховання патріотизму сьогодні є не просто педагогічним завданням, а стратегічною потребою для збереження національної ідентичності, формування громадянської свідомості та зміцнення державності. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема виховання патріотичних почуттів у дітей молодшого шкільного віку, зокрема учнів 1 класу.

Першокласники є тими, хто народився вже в незалежній Україні, але їхнє дитинство проходить у час, коли країна виборює своє право на свободу та територіальну цілісність. Діти цього віку відчують суспільні зміни, сприймають інформацію через розповіді батьків, вчителів, засоби масової, а також через особистий досвід – втрату рідної домівки, вимушене переселення, зміну звичного способу життя. У таких умовах особливо важливо формувати у них розуміння національної єдності, гордості за свою країну, поваги до її історії, культури та народу. Значний відсоток українських дітей через війну стали внутрішньо переміщеними особами або навіть емігрантами. Вони змушені адаптуватися до нових умов, не рідко втрачаючи зв'язок із рідною мовою та культурою. Це ще більше підкреслює важливість виховання національної свідомості, любові до України, підтримки дитячої психіки через усвідомлення, що вони є частиною великого, сильного та нескореного народу.

Молодший шкільний вік є сенситивним періодом для формування морально-етичних норм і цінностей. Діти 6-7 років відкриті до сприйняття нової інформації, емоційно реагують на події, що відбуваються навколо них, і досліджують зразки поведінки дорослих. Саме тому виховання патріотичних

почуттів у першокласників має базуватися на емоційно забарвлених, цікавих та інтерактивних методах навчання, з урахуванням вікових особливостей дітей.

Патріотичне виховання є складним і багатогранним процесом, який охоплює формування любові до рідного краю, шанобливого ставлення до національних символів, усвідомлення своєї приналежності до українського народу та відповідальності за майбутнє країни. Важливо починати цей процес із раннього віку, коли закладаються основи світогляду та моральних цінностей дитини.

В умовах сучасних соціально-економічних та політичних змін в Україні питання патріотичного виховання підростаючого покоління набуває особливого значення. Формування патріотичних почуттів у дітей є необхідною складовою виховного процесу, оскільки саме в ранньому віці закладаються основи громадянської свідомості, любові до Батьківщини, поваги до національних традицій та історії.

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти та концепції «Нова українська школа», одним із ключових завдань сучасної освіти є виховання громадянської відповідальності та національної ідентичності учнів. Особливу роль у цьому відводиться початковій школі, оскільки саме в цей період формується світогляд дитини, її ставлення до країни, державних символів, традицій та культури [16].

Актуальність дослідження також зумовлена недостатністю пошуку ефективних методик виховання патріотизму в початковій школі, які враховують сучасні виклики та потреби суспільства. Важливу роль у цьому процесі відіграють інтегровані підходи, використання українського фольклору, народних традицій, художньої літератури, образотворчого мистецтва, театралізованої діяльності, екскурсійної роботи тощо.

Нормативно-правова база дослідження обґрунтовується на основних законодавчих актах України, що регулюють освітній процес та застосовують основні напрями патріотичного виховання дітей. Конституція України закріплює принципи державного суверенітету, територіальної цілісності, громадянських

прав і свобод, що є основою формування національної свідомості молодого покоління. Закон України «Про освіту» та Закон України «Про повну загальну середню освіту» наголошують на важливості громадянської освіти, яка сприяє вихованню патріотизму, відповідальності та активної життєвої позиції учнів [19].

Важливе значення має Концепція «Нова українська школа», що визначає громадянську компетентність як одну з ключових, наголошуючи на формуванні в учнів патріотичних почуттів, поваги до національних символів, історії та культури України [33]. Державний стандарт початкової освіти передбачає наскрізну лінію «Громадянська відповідальність», яка інтегрується в навчальні програми, формуючи у дітей почуття національної гордості та поваги до традицій свого народу [16].

Окрему роль відіграє Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, що була оновлена в умовах російської агресії, акцентуючи увагу на формуванні національної ідентичності, громадянської свідомості та стійкості перед сучасними викликами. Указ Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання» визначає основні заходи щодо розвитку патріотизму серед дітей та молоді, а Лист Міністерства освіти і науки України від 2022 року містить рекомендації щодо організації патріотичного виховання в умовах військового стану [32].

Питання виховання патріотичних почуттів у молодших школярів є актуальним напрямком педагогічних досліджень, що активно розглядається як у вітчизняній, так і в зарубіжній науці.

Теоретичні засади патріотичного виховання були сформовані ще в працях класиків педагогіки, зокрема К. Ушинського, В. Сухомлинського, А. Макаренка, які наголошували на важливості формування громадянської свідомості змалку, виховання любові до Батьківщини через мову, культуру, історію та традиції народу.

Сучасні українські науковці (О. Вишневський, Л. Карамушка, І. Бех, О. Сухомлинська) досліджують особливості національно-патріотичного виховання

в умовах модернізації освіти. Особливий акцент робиться на інтеграції патріотичного компоненту в навчальні дисципліни, використанні інтерактивних методів виховання та розвитку сучасних підходів, що відповідають потребам дітей 21-го століття.

Окремим аспектом є методика патріотичного виховання у початковій школі, що висвітлюється у працях Т.В. Байбарзі, О. Пометун, О. Савченко, які наголошують на необхідності поєднання традиційних та інноваційних методів навчання, використання української народної творчості, казок, символіки, а також залучення дітей до проєктної діяльності, що сприяє розвитку їхньої національної свідомості.

В умовах російської агресії науковці (Н. Гавриш, В. Огнев'юк, Л. Артемова) досліджують особливості виховання патріотизму у дітей під час війни, акцентуючи увагу на емоційному аспекті, необхідності підтримки психологічного стану дітей, формування їх стійкості та віри в майбутнє. своєї країни.

Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць, питання виховання патріотичних почуттів у першокласників в умовах військового стану залишається недостатньо вивченим. Також, потребують подальшого дослідження методики формування патріотичних цінностей у дітей, які пережили стресові ситуації, адаптації навчальних програм до сучасних викликів, а також пошуку нових ефективних форм і методів роботи вчителя.

Таким чином, дослідження цієї проблеми є актуальним і вимагає подальших наукових пошуків для забезпечення ефективного патріотичного виховання першокласників у сучасних реаліях.

Об'єкт дослідження – виховання патріотичних почуттів молодших школярів.

Предмет дослідження – виховання патріотичних почуттів учнів 1 класу в освітньо виховному процесі.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику виховання патріотичних почуттів учнів 1 класу.

Завдання дослідження:

- проаналізувати методику сформулювати методику і з патріотичних почуттів, здобувачів початкової освіти, та перевірити її ефективність.
- обґрунтувати особливості національно-патріотичного виховання в умовах війни;
- висвітлити стан дослідження проблеми в сучасному закладі освіти;
- схарактеризувати форми та методи формування патріотичних почуттів учнів 1 класу;
- виявити рівень сформованості патріотичних почуттів учнів 1 класу.

Для розв'язання дослідницьких завдань використано такі **методи дослідження:**

1) теоретичні – аналіз, систематизація та узагальнення наукових ідей для уточнення сутності та структури патріотичного виховання учнів 1 класу, визначення рівнів, критеріїв та показників досліджуваного феномену;

2) емпіричні – метод спостереження, метод анкетування, метод тестування.

Експериментальна база.

. До експерименту було залучено учнів початкових класів, зокрема учнів першого класу (16 учень), учителів школи (10 учителів).

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні методичних засад виховання патріотичних почуттів у молодших школярів, зокрема учнів 1 класу, в умовах війни та сучасних викликів. Особливу увагу приділено інтеграції національно-патріотичного виховання в освітній процес через використання різноманітних форм і методів, таких як інтерактивні технології, казки, народні традиції та мультимедійні засоби, які сприяють глибшому розумінню дитини свого національного коріння. Результати дослідження дозволяють створити науково обґрунтовану модель виховання патріотичних почуттів у першокласниках, що відповідає сучасним вимогам та реаліям.

Практичне значення дослідження полягає в розробці системи вправ та завдань для формування патріотичних почуттів у молодших школярів, що може

бути використано в повній педагогічній діяльності. Дослідження дає конкретні методи і підходи для роботи з першокласниками, включаючи інтеграцію патріотичного компоненту в навчальний процес через інші навчальні дисципліни а саме: «Українська мова», «Я досліджую світ», «Дизайн і технології», «Мистецтво», «Фізична культура». Крім того, дослідження пропонує способи психоемоційної підтримки учнів у складний для них час, що є важливим аспектом виховання патріотизму в умовах сучасних соціальних та політичних реалій. Результати дослідження можуть бути використані педагогами, вихователями, методистами, розробниками навчальних програм, а також у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження оприлюднені у публікації наукових тез в електронному збірнику Всеукраїнської студентської науково-практичної інтернет-конференції, та III Міжнародної науково -практичній конференції «Виховання патріотичних почуттів здобувачів вищої освіти за умов російської агресії як актуальна наукова робота».

Публікації. Результати дослідження були опубліковані у збірнику наукових праць *Current trends of social work development in ukraine and abroad* у співавторстві з Білавич Г. у статті «Виховання патріотичних почуттів учнів 1 класу» у збірнику наукових праць кафедри початкової освіти та освітніх іновацій.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1 Нормативно-правова база патріотичного виховання в початковій школі

Патріотичне виховання в Україні є невід'ємною частиною освітньої політики, і на нього звертається особлива увага на всіх етапах навчання, починаючи з початкової школи. Законодавчі та нормативно-правові акти визначають основи патріотичного виховання, включаючи принципи національного виховання, громадянської свідомості та розвитку національних цінностей серед учнів.

Основною законодавчою базою для реалізації патріотичного виховання є Конституція України, в якій закріплено права і обов'язки громадян щодо розвитку національної свідомості. Також важливими є закони, як-от Закон України «Про освіту», який акцентує увагу на громадянському вихованні, формуванні цінностей демократичного суспільства та патріотизму. Закони та державні програми, що стосуються освіти, надають вчителям чіткі орієнтири щодо того, як правильно втілювати ідеї патріотизму в навчальний процес.

Також варто згадати окремі інструкції, методичні рекомендації та програми, спрямовані на інтеграцію патріотичного виховання в усі аспекти навчального процесу, які покликані формувати у молодших школярів відповідальність перед своєю країною, повагу до її символів, історії та культури.

Конституція України є основним законом країни, що визначає правові, політичні та соціальні засади її функціонування. Окрім того, Конституція закріплює принципи патріотичного виховання, що мають безпосередній вплив на процеси формування національної ідентичності та громадянської свідомості серед населення, в тому числі у сфері освіти [31].

Стаття 65 Конституції України визначає обов'язок кожного громадянина захищати свою Батьківщину. Це твердження є основою патріотичного виховання, оскільки воно закладає важливу ідею: кожен громадянин поважає

свою державу і має відповідальність за її благополуччя. Захист Вітчизни як обов'язок є важливою складовою громадянського виховання, яке починається з дитячого віку та формує патріотичні почуття.

Конституція також акцентує увагу на тому, що всі громадяни України мають рівні права та обов'язки. Це стосується не лише прав, які дає держава, а й обов'язків щодо її захисту, пошани до культурних цінностей, символів і державних інститутів. У контексті патріотичного виховання важливо, що Конституція проголошує принцип рівності, що є підставою для виховання в учнів поваги до національних цінностей, як рівних для всіх громадян України.

Конституція України формулює завдання розвитку національної свідомості, що є основою патріотичного виховання. Вона проголошує, що виховання патріотизму та любові до рідної землі є важливими складовими загального процесу розвитку громадянського суспільства. Таке виховання здійснюється через освіту, культуру, науку, а також через привиття поваги до історії та національних символів [31].

Ці принципи мають безпосереднє значення для навчального процесу в школах, оскільки вони визначають загальну політику національного виховання. Перш за все, це зобов'язує вчителів впроваджувати в освітній процес елементи патріотичного виховання, допомагаючи учням сформувати усвідомлення своєї приналежності до нації, вивчати історію, культуру та традиції України.

Конституція України є основоположним документом, який регламентує і визначає основи патріотичного виховання в країні. Вона закладає фундамент для виховання громадянської свідомості, поваги до державних символів і культури, а також підкреслює важливість кожного громадянина в захисті своєї Батьківщини. Конституція є основою для формування національної ідентичності, а також стимулює розвиток патріотичних почуттів через освітній процес на всіх рівнях, починаючи з початкової школи [31].

Закон України «Про освіту» є основним нормативно-правовим актом, що визначає правові та організаційні засади функціонування освіти в Україні. Він встановлює принципи, мету та завдання освіти на всіх рівнях, включаючи

початкову, середню та вищу освіту. Одним із ключових аспектів цього закону є акцент на патріотичному вихованні, яке є невід'ємною частиною освітнього процесу [24].

Закон визначає, що освіта має сприяти не лише розвитку інтелектуальних, але й моральних, громадянських і патріотичних якостей у школярів. Підкреслюється важливість формування у молоді почуття відповідальності перед суспільством та державою, а також допомога в розвитку особистості, яка здатна активно брати участь у житті країни та сприяти її розвитку. Це завдання освіти має на меті формування всебічно розвиненої особистості, котра не лише здатна до навчання, а й готова до виконання своїх обов'язків громадянина.

Згідно зі статтею 5 закону, освіта в Україні спрямована на формування в учнів і молоді як загальнолюдських, так і національних цінностей. Серед таких цінностей особливо важливе місце займають патріотизм, пошана до державних символів, а також глибоке знання історії своєї країни. Закон наголошує на необхідності виховання у молоді почуття гордості за свою національну приналежність і країну, формуючи таким чином підґрунтя для національного самовизначення і розвитку громадянської свідомості [24].

Стаття 11 закону вказує на необхідність виховання в учнів національної свідомості, що включає повагу до Конституції України, законів і традицій держави. Вона підкреслює важливість формування почуття належності до України, глибокої поваги до її основних державних інститутів і культурних традицій. Це дозволяє дітям і молоді усвідомити свою роль у розвитку країни, створюючи таке освітнє середовище, яке сприяє активному патріотичному вихованню [24].

Закон України «Про громадянство України» є основним нормативно-правовим актом, що визначає правовий статус громадян України та регламентує питання, пов'язані з набуттям і припиненням громадянства, правами та обов'язками громадян. Цей закон також передбачає патріотичне виховання як важливу складову формування громадянської ідентичності [23].

Закон акцентує увагу на тому, що патріотичне виховання є невід'ємною частиною формування громадянської свідомості та ідентичності. Учні, які навчаються в початковій школі, мають отримувати знання, що сприяють розумінню їх ролі в суспільстві, а також обов'язків перед державою. Вони повинні бути навчанні, як важливо виконувати свої громадянські обов'язки, шанувати права та свободи інших людей, а також виявляти повагу до національних традицій і культурних цінностей. Закон чітко визначає, що громадяни України мають рівні права та обов'язки, і серед цих обов'язків особливе значення має обов'язок захищати свою Батьківщину, підтримувати порядок і законність, а також активно брати участь у соціальному, економічному та культурному житті країни. Цей обов'язок поважати державні символи, культуру і традиції є основою для виховання патріотизму серед молоді, починаючи з початкової школи.

Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді, затверджена урядом України в 2019 році, є стратегічним документом, який визначає основні напрямки, принципи та завдання національно-патріотичного виховання в освітньому процесі. Вона визначає роль освіти в формуванні патріотичних почуттів у дітей і молоді та підкреслює необхідність інтеграції національно-патріотичного виховання в усі рівні освіти — від дитячого садка до старшої школи [34].

Основною метою концепції є формування у школярів і студентів почуття патріотизму, поваги до національних цінностей, державних символів, культури та історії України. Вона передбачає виховання у молоді глибокої любові до Батьківщини та усвідомлення важливості своєї ролі в розвитку держави. Згідно з концепцією, патріотичне виховання повинно не лише сприяти розвитку любові до країни, але й виховувати у молодих людей відповідальність за майбутнє України.

Одним із важливих аспектів концепції є активне залучення дітей до різноманітних заходів, які сприяють формуванню національної свідомості. Це можуть бути свята, пам'ятні дати, зустрічі з ветеранами, екскурсії до історичних

місць, а також проведення уроків національної гідності. Усі ці заходи дозволяють не тільки ознайомити учнів з історією та культурою України, а й стимулюють їхнє активне ставлення до національних проблем та подій, сприяючи розвитку патріотичних переконань.

Концепція наголошує на необхідності інтеграції національно-патріотичного виховання в усі етапи освітнього процесу. Це означає, що виховання патріотизму має бути присутнім не лише на уроках історії або української мови, а й в інших предметах, а також в позакласній діяльності. Патріотичне виховання повинно стати частиною повсякденного життя школярів, що дозволить формувати їхню національну свідомість і готовність до активної участі в житті країни.

Державний стандарт початкової освіти, затверджений у 2018 році, є важливим нормативно-правовим документом, що визначає основні орієнтири для освітнього процесу в початковій школі. Цей стандарт покликаний забезпечити високу якість навчання та виховання дітей, створюючи умови для формування у них важливих життєвих та громадянських цінностей, зокрема патріотизму [21].

Один із головних аспектів стандарту — це сприяння формуванню у дітей почуття гордості за свою країну, національної ідентичності та поваги до історичної спадщини. Важливо, що вчителі початкових класів мають використовувати різноманітні методи та підходи, які допомагають дітям усвідомити свою приналежність до нації та глибоке розуміння значення національних символів, культурних традицій та історії України. Цей процес має відбуватися в контексті загального розвитку особистості, сприяючи вихованню патріотичних почуттів та відповідальності за долю своєї країни.

Стандарт також передбачає впровадження сучасних освітніх технологій та методик, які сприяють розвитку критичного мислення, громадянської відповідальності та патріотизму. Зокрема, інтерактивні методи навчання, проектна діяльність, використання мультимедійних технологій та онлайн-ресурсів допомагають учням краще засвоювати матеріал і активно залучатися до

процесу навчання, що дозволяє створити умови для формування у них глибоких моральних та громадянських переконань.

Державний стандарт також акцентує увагу на розвитку у дітей критичного мислення, що є важливим для формування у них обґрунтованих поглядів на різні аспекти життя, в тому числі національні питання. Цей процес має допомогти учням не лише засвоювати факти, але й вчити їх аналізувати, оцінювати і формулювати власні думки, що сприяє розвитку самостійності, вміння вести дискусії та брати відповідальність за свої рішення [21].

Нова українська школа (НУШ) — це система реформ в українському освітньому процесі, спрямована на створення умов для розвитку дітей через інтерактивні та сучасні методи навчання. Важливою складовою цієї концепції є патріотичне виховання, яке допомагає формувати у учнів національну свідомість, повагу до державних символів і культурної спадщини [33].

Основною метою патріотичного виховання є формування у дітей почуття гордості за свою країну та розуміння важливості національних цінностей. У НУШ використовуються різноманітні методи, що допомагають виховувати патріотичні почуття через навчальні предмети, такі як українська мова, історія України та література, а також через участь у культурних заходах і святах.

Одним із принципів НУШ є індивідуалізація підходу до кожного учня, що дозволяє кожному зрозуміти свою роль у суспільстві та відчувати себе частиною нації. Окрім того, акцент робиться на підтримку культурної ідентичності та активну участь учнів у житті суспільства через різноманітні проекти, акції та заходи.

У рамках НУШ патріотичне виховання відбувається через інтерактивні методи навчання, включаючи проектну діяльність, рольові ігри та дебати, що дозволяють учням глибше зрозуміти національні цінності та історичні події. Учні також залучаються до волонтерських ініціатив та громадських акцій, що сприяє формуванню почуття відповідальності за свою країну [35].

Особливу увагу НУШ приділяє вивченню національних символів та значущих історичних подій, таких як День Незалежності України та День Героїв

Небесної Сотні. Ці заходи дозволяють учням краще усвідомити свою приналежність до нації та важливість національних символів.

Після проголошення незалежності України у 1991 році питання патріотичного виховання стало важливим елементом формування нової національної ідентичності та становлення української державності. Незалежність дала можливість Україні відновити свою культурну, мовну та історичну самобутність, а також виховувати нове покоління громадян, які б відчували гордість за свою країну, розуміли її історію та важливість державних інститутів.

У перші роки незалежності, в умовах переходу до демократичного ладу, акцент у патріотичному вихованні робився на важливості утвердження національної гідності, розвитку національної мови та культури, формуванні національної свідомості. Важливою складовою стали зміни в освітній системі: запровадження нових підручників, розширення програм з історії України, відродження національних традицій та символів. Проводилися різноманітні заходи, присвячені відзначенню національних свят, святкуванню Дня незалежності та Дня Конституції, а також вшануванню історичних постатей, які боролися за незалежність України.

Особливо важливою ця проблема стала в останнє десятиліття, коли після подій Євромайдану 2013-2014 років, анексії Криму Росією та початку війни на сході України патріотичне виховання набуло надзвичайної актуальності. Євромайдан став символом боротьби українців за європейський вибір і гідність, і цей дух боротьби відображався в освітніх програмах, національних заходах, культурних ініціативах. Вони були спрямовані на формування у громадян особистої відповідальності за долю країни, почуття єдності і підтримки демократичних цінностей.

Агресія Росії, анексія Криму та збройний конфлікт на Донбасі стали важкими викликами для України, але водночас вони значно зміцнили національний дух та патріотизм серед громадян, особливо молоді. Виховання патріотизму стало важливою частиною шкільних та позашкільних програм, адже

необхідність захисту суверенітету країни, відновлення територіальної цілісності й боротьба з зовнішнім ворогом стали каталізаторами національної ідентичності.

Так, важливим напрямом стало акцентування уваги на героїчній історії боротьби за незалежність України, починаючи від визвольних змагань часів козацтва до боротьби в XX столітті. Крім того, важливе місце у патріотичному вихованні займає вшанування сучасних героїв, які борються на фронті та в тилу, зокрема учасників АТО/ООС, добровольців, волонтерів. Освітні програми стали активно впроваджуватися з орієнтацією на розвиток патріотизму через вивчення цих історичних подій, ролі української армії та волонтерського руху.

Одним з важливих аспектів є й розвиток національних символів: прапора, герба, гімну, а також підтримка української мови як важливого елементу національної єдності. Активізація патріотичних заходів, культурних ініціатив, спрямованих на популяризацію українських традицій, символів і мистецтва, стала важливою складовою формування нової української національної ідентичності.

Патріотичне виховання також орієнтоване на підтримку цінностей демократії, права і свободи, а також взаємоповаги до громадян інших національностей та культур. Адже відродження національної ідентичності має відбуватися на основі принципів толерантності та взаєморозуміння [35].

Сучасні педагогічні концепції спрямовані на виховання у молодших школярів глибокого почуття гордості за свою країну, розуміння важливості збереження незалежності та національних цінностей. Враховуючи історичні виклики та боротьбу за державну незалежність, патріотичне виховання є інструментом формування свідомих громадян, готових до захисту своєї Батьківщини.

Отже, законодавча база, що регламентує патріотичне виховання в початковій школі, є досить розвиненою і охоплює різні аспекти, починаючи від Конституції України до спеціальних методичних рекомендацій. Всі ці нормативно-правові акти спрямовані на те, щоб навчання в школах сприяло

формуванню у дітей патріотичного почуття, поваги до національних цінностей, а також забезпечення цілісного розвитку особистості через освіту.

1.2 Поняття патріотизму та його виховна роль у формуванні особистості

Патріотизм є одним з основних елементів національної свідомості та громадянської відповідальності, що охоплює глибокі емоційні та моральні зв'язки індивіда з рідною країною, її народом, історією, культурою та державними інститутами. Це почуття відданості і любові до своєї Батьківщини, готовність захистити її інтереси та сприяти її розвитку. Патріотизм, як морально-ціннісне ставлення, обґрунтовується на глибокому розумінні важливості національних цінностей, готовності ставити інтереси країни вище особистих, а також принцип на взаємопов'язанні, толерантності та гідності.

О. Носова вважає, що патріотизм не є лише душевним проявом або абстрактним поняттям. Він є складною соціально-психологічною характеристикою, що включає в себе не лише емоційне ставлення до країни, але й активну громадянську позицію, готовність брати участь у розвитку держави та захисті її інтересів. Для формування справжнього патріотизму необхідно постійно працювати над вихованням почуття гідності, честі та відповідальності перед своєю Батьківщиною [44, с. 594].

Виховна роль патріотизму полягає в його здатності формувати особистість, орієнтуючи її на високі моральні принципи та активну громадянську позицію. Через патріотичне виховання формується цільне бачення світу, яке враховує інтереси як окремої особистості, так і колективу та держави в цілому. Патріотизм розвиває не тільки гордість за рідну країну, але й відчуття єдності з народом, розуміння свого місця в суспільстві та відповідальність за його розвиток.

У процесі патріотичного виховання особливу роль відіграє освіта, сім'я, соціальне середовище, культура та національні традиції. Крім того, в школі через уроки історії, літератури, рідної мови, а також через позакласні заходи, спрямовані на патріотичне виховання, діти формують свої погляди на

національну ідентичність, історичну пам'ять та культурні цінності. Важливим етапом є також усвідомлення значення громадянської відповідальності, участі в політичному та соціальному житті держави. Патріотизм формує у підростаючого покоління почуття гордості за свою країну та народ, сприяє зміцненню моральних орієнтирів, розвиває готовність до служіння та захисту національних інтересів.

Відомий український педагог В. О. Сухомлинський у своїй праці «Народження громадянина» зазначав: «Змусити вихованця з дитинства турбуватися про теперішнє та майбутнє своєї Батьківщини — одне з найважливіших завдань для попередження моральних криз у дитячому віці. Патріотичні думки, почуття, переживання, обов'язок перед Батьківщиною та громадянська відповідальність — це основа людської гідності. Той, у кого сформовані ці якості, ніколи не виявить себе в поганому, навпаки — він завжди прагнучим діяти відповідно до наших ідеалів та суспільних цінностей» [53].

Патріотичне виховання є системою ефективних ідей, принципів, методів, доступних і емоційно насичених засобів, прийомів та форм роботи з дітьми.

Роглянемо основні принципи патріотичного виховання, які визначають основні положення, на яких будуються освітні процеси в сучасних закладах освіти [50, с. 10].

1. Принцип пріоритетності української національної ідеї у вихованні.

Основні державні документи, зокрема Конституція України, Декларація про державний суверенітет України та Закон «Про освіту», визначають головну мету українського народу — створення та розбудову незалежної Української держави. Ця ідея є фундаментом освітнього процесу в навчальних закладах та базовим принципом патріотичного виховання. Вона спрямована на формування національно свідомої особистості, яка гідно представлятиме свою країну та суспільство [16, 30, 33].

2. Принцип поєднання національного та загальнолюдського у вихованні. Національна ідентичність та загальнолюдські цінності є взаємопов'язаними складовими формування особистості. У процесі розвитку

діти поступово оволодівають рідною мовою, знайомляться з духовно-культурними традиціями свого народу, що є основою для їхнього становлення як громадян. Від усвідомлення власного роду до розуміння своєї нації, а згодом і входження у світову спільноту — саме таким є природний шлях розвитку цивілізованої особистості. Порушення цього процесу може спричинити деформації у світогляді дитини. Виховання патріота та громадянина неможливе без глибокої поваги до культурно-історичних цінностей як власного народу, так і загальнолюдської спадщини.

3. Принцип послідовності та безперервності виховання. Цей принцип сприяє поступовому і логічному залученню дітей до духовної спадщини свого народу, що забезпечує формування цілісної особистості з розвиненими громадянськими та патріотичними якостями. Система патріотичного виховання передбачає цілеспрямований розвиток у підростаючого покоління характерних рис української ментальності, самосвідомості, світогляду та способу мислення.

У сучасних наукових джерелах патріотичне виховання розглядається як процес, спрямований на формування глибокого усвідомлення своєї належності до історичної, культурної та духовної спадщини народу, виховання любові до Батьківщини та відповідальності за її майбутнє.

Упродовж історії поняття «патріотизм» набувало різних трактувань, залежно від суспільно-політичних умов. Однак у контексті наукових праць і публіцистичних матеріалів дослідники виходять на думку, що патріотизм — це передусім любов до Батьківщини, виявлена у діяльності на її благо.

У різних словниках та енциклопедіях патріотизм трактується також через велику прив'язаність до рідної землі. Так, педагогічному словнику він описується як «любов до своєї Батьківщини, відданість свого народу, готовність до подвигів і самопожертви інтересам своєї країни» [61, с. 163].

К. Плівачук вважає, що патріотизм — це складне та багатовимірне явище, що охоплює аспекти різного суспільного життя. Його багатогранність зумовлює різні форми патріотизму. У сучасній педагогічній літературі виокремлюють декілька основних видів [47, с. 165].

К. Чорна зазначає, що структура патріотизму охоплює кілька ключових аспектів:

- Ставлення до себе: національна самосвідомість, почуття честі й гідності, щирість, доброта, терпимість, чесність, порядність.
- Ставлення до людей: національна толерантність, милосердя, благородство, справедливість, гостинність, відкритість, щедрість, готовність прийти на допомогу. Усвідомлення своєї належності до українського народу, відповідальність перед своєю нацією.
- Ставлення до Батьківщини: віра, надія, любов, громадянська відповідальність, вірність, готовність захищати країну, прагнення працювати на її благо, підвищувати її міжнародний авторитет, повага до Конституції та законів. Гордість за досягнення держави, переживання за її труднощі, активна громадянська позиція та ініціативність.
- Ставлення до національних цінностей: володіння українською мовою, прагнення зберігати та передавати родинні й національні звичаї, традиції, обряди. Дбайливе ставлення до природних багатств, розвиток духовного життя українського народу, повага до національних і державних символів, усвідомлення себе як відповідального господаря своєї землі [57, с. 210].

Так, Л. Добровольська, спираючись на історичні формування суспільства, виділяє античний, християнський, буржуазний і радянський патріотизм. Водночас у науковому дискурсі є й інші підходи до класифікації. Одним із таких є розгляд держави як об'єкта патріотизму, що зумовлює появу поняття *«державного патріотизму»* [22].

Державний патріотизм обґрунтовується на прагненні нації до власної державності, усвідомленні необхідності державного самовизначення, формуванні державного світогляду та відповідного почуття відповідальності. Це найвища форма патріотизму, яка базується на державній ідеології та тісно пов'язана з громадянською свідомістю.

І. Кардашова підкреслює, що сучасний український патріотизм має обґрунтування на принципі: *«Україна — держава для всіх її громадян»*. Кожен

громадянин, набуваючи цей статус, бере на себе відповідні обов'язки перед суспільством і країною [28, с. 60]. Отже, сучасний український патріотизм використовує не лише знання та використання рідної мови чи шанування національних культурних традицій, а й усвідомлене мислення, що поєднує повагу до держави та любов до рідного краю. Поруч з державним також вирізняють *особистісний патріотизм*. Його концепцію розробив О. Мельник, який визначав патріотизм як акт культурної творчості та національного самовираження [41, с. 30].

Розглянемо й інші різновиди патріотизму.

1. Громадянський патріотизм. Цю форму патріотизму виокремлюють окремі дослідники. В. Гонський зазначає, що сучасна Україна входить в епоху громадянського патріотизму, яка базується на усвідомленні рівності та цінності кожного громадянина незалежно від його відмінностей. Це означає рівність перед державою, законом, роботодавцем, а також толерантне сприйняття культурного розмаїття. На думку А. Вирщикова і Г. Табатадзе, громадянський патріотизм обґрунтовується на принципах свободи, рівноправності та відповідальності перед суспільством і державою. Він також проявляється у природному почутті гордості за своє житло, громаду, місто, регіон, місцеву команду чи культурні досягнення.

2. Військовий патріотизм. Цей вид патріотизму особливо яскраво проявляється у критичні моменти історії, коли стикається із загрозами. Він показує готовність захистити Батьківщину, служити її інтересам та відстоювати національну безпеку.

3. Етнічний патріотизм. Цей різновид патріотизму спирається на глибоке почуття єдності зі своїм народом, повагу до рідної мови, культури та історичної спадщини. Він базується на усвідомленні себе як частини певної етнічної спільноти та прагнення зберегти її традиції.

4. Територіальний патріотизм. Ця форма патріотизму пов'язана з прихильністю до певної місцевості, де народилася й виросла людина. Він

проявляється в любові до рідного краю, його природі, клімату, ландшафтів та культурного середовища.

У сучасному українському суспільстві патріотичне та громадянське виховання є одними з ключових напрямів формування особистості. За І. Бехом, національна ідея, як об'єднуючий чинник розвитку держави та нації загалом, обґрунтовується на системі патріотичного виховання [5, с. 6].

У філософському дискурсі патріотичне виховання розглядається як процес, спрямований на формування любові до Батьківщини, відданості їй, гордості за її історію та сучасність, а також прагнення захистити її інтереси [20, с. 96].

Головною метою патріотичного виховання є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, яке поділяє гуманістичні та демократичні цінності, свідомо виконує громадянські та конституційні обов'язки, зберігає та примножує духовну й культурну спадщину українського народу, а також прагне до високої культури міжособистісних відносин.

Аналізуючи значний масив філософської, психологічної, педагогічної та соціологічної літератури, можна сформулювати узагальнене визначення патріотизму. Він включає примноження національних багатств, розвиток науки й культури, а також захист свободи та честі своєї держави. Патріотичне виховання забезпечує формування патріотичних почуттів, зокрема вироблення високого ідеалу служіння народу, готовності захистити Батьківщину в будь-який час, ознайомлення з традиціями та героїчними сторінками історії українського народу, зокрема його Збройних сил.

Патріотичне виховання молодших школярів є ключовим і водночас специфічним етапом формування патріотичної свідомості, оскільки саме в цьому віці важливо закладати основи любові та поваги. Спочатку це стосується родини, дому, а згодом – школи, рідної мови, природи, традицій, рідного краю, а врешті – своєї нації та держави. Така послідовність виховних впливів сприяє розвитку у дітей почуття гордості, поваги та емоційної причетності до долі Батьківщини.

Згідно з Державним стандартом початкової школи, здобувач освіти має розуміти, що рідна країна — це окрема територія, на якій живуть українці зі своєю культурою, традиціями та мовою. Важливо, щоб діти познайомилися з такими поняттями, як «держава», «народ», «людство», а також із правами та обов'язками громадян України [21].

1. Освітня лінія «Особистість дитини» — розвивати базові уявлення дитини про себе як носій свідомості та самосвідомості, сприйняття себе через взаємодію з іншими.

2. Освітня лінія «Дитина в соціумі» — формувати розуміння у дитини про країну, народи, націю, суспільство та людство. Виховувати готовність використовувати соціальний досвід і робити добрі вчинки.

3. Освітня лінія «Дитина у природному довкіллі» — виховувати моральні норми гуманної взаємодії з природою та любов до природи рідного краю.

4. Освітня лінія «Дитина у світі культури» — залучати дітей до надбання національної культури, формувати ціннісне ставлення до українських мистецьких традицій і творів українських митців. Виховувати інтерес до українського декоративно-прикладного мистецтва.

5. Освітня лінія «Гра дитини» — ознайомлювати з українськими народними іграшками та місцями їх виготовлення, вчити відповідно поставити до обов'язків, пов'язаних із роликом у грі.

6. Освітня лінія «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» — формувати інтерес до навколишнього світу і самого себе, стимулювати активне сприйняття людей і подій, що відбуваються в суспільстві.

7. Освітня лінія «Мовлення дитини» — виховувати розуміння дітей про українську мову як державну, вчити вести діалог із використанням української етикетної лексики.

Проте неможливо змусити дитину любити свою країну, якщо вона не відчуває глибокої прив'язаності до своєї сім'ї. Цю думку свого часу висловлювали видатні зарубіжні педагоги (Я. Коменський, Й. Песталоцці, А. Дістервег) та українські освітяни (К. Ушинський, І. Огієнко, Г. Ващенко, В.

Сухомлинський та ін.). Такий підхід відображений у сучасних освітніх документах, зокрема в Програмі українського патріотичного виховання дітей та молоді (І. Бех, К. Черн), Концепції національно-патріотичного.

Як зазначає П. Щербань, «сильна нація починається з міцної сім'ї, де діти засвоюють основу любові, довіри, відповідальності та взаємопідтримки. Саме тому вчитель має починати патріотичне виховання школярів із формування почуття любові до своєї родини, яке має виявлятися не лише у словах, а й у вчинках» [58, с. 22].

Таким чином, розвиток патріотичних почуттів у дітей тісно пов'язаний із формуванням емпатії – здатності розуміти та емоційно співпереживати іншим людям. Це означає не тільки усвідомлення чужих почуттів і думок, а й готовність підтримати, розділити радість чи труднощі.

Значення патріотичного виховання у навчальному процесі складно переоцінити, оскільки молодший шкільний вік є надзвичайно сприятливим для формування загальнолюдських і національних цінностей, які стають основою для подальшого розвитку громадянської свідомості.

Патріотичні почуття відображають ставлення людини до своєї країни, її історії, сучасності та майбутнього. Патріотичні переконання базуються на знаннях, які супроводжуються глибокою вірою в їх правдивості. Патріотизм виникає в різних сферах діяльності: історико-етнографічних дослідженнях, пізнавальній діяльності, трудовій та громадській роботі.

У вихованні дітей вчителі мають орієнтувати їх не лише на любов до Батьківщини, а й на загальнолюдські цінності: гуманізм, працелюбність, повагу до прав людини, критичне мислення, толерантність до культур інших народів та прагнення до глибоких знань. Усвідомлення того, що планета — це спільний дім людства, а світ у світі залежить від гармонії між людьми й державами, є запорукою стабільного становища суспільства.

Основне завдання педагогів у формуванні національної свідомості школярів - пояснити значущість національної ідентичності та використання національної ідеї; відновлення внутрішнього зв'язку з національним корінням.

Ми повинні усвідомити, що Україна – це ми. А школа – це місце, де дитина має зрозуміти, хто вона [55, с. 26].

Завдання педагога – виховувати в дітей повагу до національних цінностей. Усе починається з любові: любові до своєї Батьківщини, народу, землі, на якій живеш. Любов неможлива без поваги – до рідної землі, до традицій і цінностей свого народу. Серед них особливе місце займають історична пам'ять і українська мова. Земля пам'ятає свою історію, і якщо ми не хочемо її осквернити, маємо знати, що тут відбувається, розуміти тих, хто жив до нас. Кожен громадянин України зобов'язаний знати мову свого народу, поважати її та берегти.

Майбутнє України знаходиться в руках педагога, оскільки саме він виховує нове покоління. Перш ніж випустити його в самостійне життя, важливо навчити його правильно орієнтуватися в життєвому просторі. Крім того, слід допомогти дитині знайти свій дороговказ – національну ідею, яка стане майбутнім на її шляху.

Таким чином, якщо педагог сам не є патріотом своєї країни, це негативно позначається на формуванні патріотичних якостей у вихованців. Саме вчитель має плекати в дітей любов до Батьківщини, рідної мови, родини, шанування батька й матері. Водночас важливо прищеплювати ціннісну толерантність, взаєморозуміння, солідарність та рівноправність через відповідну мотивацію.

Процес виховання, зокрема патріотичного, реалізується через дослідження поведінки дітей педагогом, що транслює їм його моральні орієнтири та цінності. Власний приклад учителя, його активна громадянська позиція та діяльність у позаурочний час виконують ключову роль у формуванні патріотичних якостей вихованців.

Ефективність патріотичного виховання залежить від таких чинників: розробки та впровадження дієвої виховної технології, її систематичного використання та вдосконалення; формування переконань і світогляду дітей через емоційний вплив та особистий досвід; гармонійного поєднання навчальних і виховних завдань; спільних зусиль сім'ї, школи, засобів масової інформації, закладів культури та мистецтва. Важливим є системний підхід до виховання, що

враховує взаємозв'язок його складових і впливає на різних чинників на досягнення досягнутих цілей.

Патріотичне виховання є важливою складовою формування особистості молодших школярів, оскільки саме в цей період розвивається емоційно-цінні сфери дитини, і закладення основ національної свідомості має вирішальне значення. Патріотизм допомагає дітям усвідомити свою приналежність до рідної країни, формує гордість за її історію, культуру та мову. Це також сприяє розвитку морально-етичних якостей, таких як чесність, доброта, взаємоповага, відповідальність [47, с. 165].

Крім того, патріотичне виховання підтримує розвиток соціальної активності. Патріотично обізнані дітей частіше беруть участь у колективних справах, волонтерських ініціативах та культурних подіях. Вони розуміють важливість взаємоповаги та співіснування різних народів, що формує в них толерантність та відкритість до світу. Це виховання не лише підтримує їхнє особистісне зростання, а й стимулює навчальну мотивацію, оскільки діти розуміють, що знання необхідні для розвитку їхнього суспільства та країни.

Патріотичне виховання формується через різноманітні методи: ознайомлення з національними традиціями, святами, використання художньої літератури, рольові ігри, історико-краєзнавчу роботу, участь у благодійних та екологічних ініціативах. Педагоги мають навчити дітей любити свою Батьківщину, поважати її народ та культуру, водночас розвиваючи у них почуття відповідальності та громадянської активності. Це допомагає сформувати гармонійну, свідому особистість, яка стане відповідальним громадянином у майбутньому [44, с. 594].

Отже, патріотизм — це глибоке почуття любові, гордості та відданості своїй Батьківщини, яке вміщує в собі не тільки емоційну складову, а й практичну, що проявляється в діях в своїй країні. Виховна роль патріотизму полягає в тому, що через формування любові до Батьківщини та поваги до її цінностей діти набувають важливих соціальних і громадянських якостей. Вони залишаються більш свідомими, толерантними, готовими брати участь у розвитку свого

суспільства. Патріотичне виховання також сприяє підвищенню навчальної мотивації, адже діти розуміють важливість знань для розвитку їхнього народу і країни. Через різні методи, такі як ознайомлення з національними традиціями, святами, історією та участю в громадських ініціативах, вчителі закладають у дітей основи патріотизму, які допомагають формувати гармонійну та відповідальну особистість.

1.3 Особливості національно-патріотичного виховання в умовах війни

Національно-патріотичне виховання завжди відігравало ключову роль у формуванні громадянської свідомості, особливо в умовах загрозливих викликів для держави. Війна змінює суспільні реалії, загострюючи необхідність виховання молодого покоління в дусі патріотизму, відповідальності та стійкості. У цей період зростає потреба у формуванні в учнів глибокого розуміння своєї національної ідентичності, поваги до державних символів, історичної пам'яті та готовності до активного громадянського життя.

В умовах російського вторгнення особливе значення набувають такі аспекти патріотичного виховання, як зміцнення морально-психологічної стійкості, виховання поваги до захисників України, формування відповідного ставлення до своєї країни. Освітнє середовище має сприяти формуванню в учнів почуття єдності, підтримки та солідарності, а також розвитку навички критичного мислення, щоб діти могли протистояти інформаційним маніпуляціям.

Педагогам відведена важлива роль у національно-патріотичному вихованні, оскільки саме вони допомагають дітям усвідомити важливість національних цінностей, виховують почуття гідності та впевненості у власних силах. Війна робить цей процес ще більш відповідальним і складним, оскільки перед педагогами постає завдання не тільки навчатися, а й підтримувати дітей психічно, допомагати їм усвідомлювати свою роль у відбудові майбутнього України.

Сучасні реалії загострюють проблему національно-патріотичного виховання, що зумовлено низькою як давніх, так і нових чинників. Його ефективному впровадженню перешкоджає російсько-українська війна, а також певні негативні тенденції в суспільстві, які відображаються в поведінці громадян [57, с. 209].

Складність полягає у необхідності одночасного вирішення минулих, поточних і майбутніх викликів на тлі військового конфлікту. До цього додаються історично сформовані очікування як стратегія виживання, недостатній рівень демократії та правової свідомості, негативні прояви патерналізму, емоційне та психічне визнавання населення. Значну роль відіграє також перевага матеріальних мотивів, нормалізація низького рівня життя, короткострокове планування, зростання еміграційних настроїв, зниження освітніх стандартів та активності громадянського суспільства, а також недовіра між суспільством і владою. Крім того, кожна соціальна апатія, невміння покладатися на власні сили, вплив чужих культурних цінностей, недостатня адаптація молоді до лідерства та колективної відповідальності.

Війна кардинально змінила світогляд наявності українців за короткий проміжок часу, проте питання національно-патріотичного виховання залишається вкрай актуальним. Російсько-українська війна багаторазово посилила виклики, що стоять перед державою, і суттєво трансформувала сам підхід до патріотичного виховання: з абстрактно-теоретичного воно перетворилося на практичне, активне й дієве.

У вирі нинішніх драматичних подій кожен українець став справжнім патріотом. Від чоловіків воїнів, які, ризикуючи власним життям, борються за створення України, її свободу, незалежність і територіальну цілісність, а також за безпеку Європи та всього світу перед новітніми проявами фашизму, до самовідданих волонтерів і дітей, які раптово дорослішають, беручи на себе нетипові для свого віку відповідальності.

Війна актуалізувала раніше призабуті та відкладені цінності: волелюбність, гідність, право української нації жити гідно та самостійно

вибирати власний шлях, здатність захистити себе, свою родину, громаду, національну самосвідомість та державні інтереси. Посилилася потреба у службі народу та України, бойовому братерстві, відповідальності за власні дії, громадянській активності, милосерді, волонтерській діяльності, смертності, вихованні поваги до захисників як справжніх героїв, а також формуванні ідейної зрілості [50].

Сучасний виховний процес відбувається в реальному часі – в період героїчної боротьби новітньої історії України, що супроводжується потужним підйомом патріотичної свідомості та масового героїзму українців. Народ не тільки захищає свою свободу та суверенітет у боротьбі з ворогом, а й демонструє безпрецедентну єдність, взаємну підтримку, силу духу та гордості за свою країну, водночас усвідомлюючи відповідальність перед усім людством.

Національно-патріотичне виховання спрямоване на формування впевненості в собі та національної самоідентифікації українців як самодостатньої та гідної європейської нації. Його мета – утвердження любові до рідної землі, мови, культури, історії та традицій, передача національно-патріотичних і загальнолюдських цінностей між поколіннями. Важливим аспектом є виховання свідомого громадянина-патріота, який готовий віддано захистити та розбудувати Україну як суверенну, унітарну, демократичну й правову державу, забезпечити її національну безпеку, знати свої конституційні права й обов'язки та вміти їх цивілізовано відстоювати. Також воно сприяє єдності народності, громадянському світу та гармонії в суспільстві.

Основні завдання національно-патріотичного виховання передбачають формування в учнів поваги до Конституції та законів України, виховання патріотичних почуттів, любові до українського народу, його історичної та культурної спадщини. Важливим є розвиток громадянської свідомості, відповідальності, соціальної активності, уміння аналізувати внутрішньо- та зовнішньополітичну проблему в країні, критично оцінювати події й усвідомлювати свою роль у суспільстві. Виховання включає також заохочення до вивчення військової справи для досягнення належного рівня фізичної

підготовки, прагнення до самовдосконалення та навчання впродовж життя. Однією з ключових складових є підвищення престижу військової служби, орієнтація молоді на військові професії, формування мотивації до служби у Збройних Силах України та інших військових формувань для захисту держави від зовнішніх загроз [33].

Система неперервної освіти має перетворюватися на ефективний механізм формування особистості з високими моральними якостями, гуманістичними цінностями та розвиненим критичним мисленням. Вона має допомогти людині системно аналізувати та узагальнювати інформацію, відрізняти факти від суб'єктивних суджень, правду від дезінформації, усвідомлювати ідеологічні загрози та протистояти їм, ухвалювати морально обґрунтовані рішення й приймати гуманний вибір.

Громадянська свідомість як складна інтегрована якість особистості включає чотири ключові компоненти.

Когнітивний компонент охоплює знання про права, обов'язки та вимоги, які висуваються до громадянина. Він включає обізнаність щодо історії, культури, національних традицій, державної мови, демократичних принципів та політичного устрою України. Також передбачає розуміння ролі громадянина у розвитку демократії, знання міжнародної діяльності держави, основоположної системи та суспільних відносин.

Емоційний компонент відображає відчуття та переживання людини, яка ідентифікує себе як українець, патріот і громадянин. Він сприяє формуванню емоційного зв'язку з державою, почуття гордості за свою націю, любові до Батьківщини та відповідальності за її майбутнє.

Поведінковий компонент проявляється в реальних діях і рішеннях, які відображають національну ідентичність, патріотизм та громадянську активність. Він включає свідоме дотримання законів, виконання громадянських обов'язків, володіння державною мовою, участь у суспільно-політичному житті, виборах, громадських ініціативах, уміння працювати в команді, критично мислити та аналізувати політичні процеси. Також забезпечується готовність до розв'язання

суспільно значущих проблем, захисту прав і свобод як власних, так і інших людей, а також розвитку громадянської компетентності через самоосвіту.

Мотиваційно-ціннісний компонент спрямований на усвідомлення своєї приналежності до української спільноти, формування патріотизму, поваги до держави, права і свободи людини, толерантності та гуманістичних цінностей. Він стимулює прагнення до особистого розвитку, активну участь у житті суспільства, підвищення статусу громадянина та готовності служити Батьківщині й народу України [36, с. 148].

Сьогодні, у воєнний час, національно-патріотичне виховання потребує нових підходів і методів, які б відповідали складним реаліям сучасності. Однією з важливих інтерактивних форм патріотичного виховання стало впровадження у березні 2022 року, згідно з Указом Президента України, загальнонаціональної хвилини мовчання на честь загиблих. Вона є кожного дня о 9:00 по всій країні за участю засобів масової інформації [48].

Метою цієї ініціативи є вшанування пам'яті вояків, які віддали життя за незалежність і територіальну цілісність України, а також мирних громадян, загиблих унаслідок збройної агресії російської федерації. Під час хвилини мовчання звучать слова подяки та шани загиблим героям, підкреслюється їхній внесок у боротьбу за свободу країни.

Після хвилини мовчання молодші школярі можуть обговорювати події, висловлювати свої думки й щодо відчуття війни, її наслідків для власного життя, сім'ї та країни. Учитель може пояснити причини війни, значення міжнародної підтримки для України, розповіді про історичні постанови, які боролися за незалежність у різні часи. Важливим елементом таких бесід є також обговорення правил поведінки під час повітряних тривог та заходів безпеки в умовах війни.

Під час війни важливо забезпечити інформаційну безпеку дітей, оскільки росія використовує їх для несвідомого вчинення злочинів у мережі. Тому необхідно дотримуватися чітких правил поведінки в інформаційному просторі.

Таким чином, якщо хтось в Інтернеті запитує особисті дані (номер телефону, контакти батьків, їхнє місце роботи, поточне місце проживання

родини, тимчасово в місці, наявність військових та їх розташування), таку інформацію категорично заборонено передавати. Також не можна фотографувати або поширювати в мережі місць вибухів.

Усі новини слід перевіряти лише через офіційні джерела. Крім того, не варто приєднуватися до невідомих груп у соцмережах – краще повідомити про них батькам і заблокувати.

Вплив війни на емоційний стан дітей є надзвичайно глибоким і багатограним. У період військових конфліктів діти особливо вразливі до стресу, страху та тривоги через зміни у навколишньому середовищі, невизначеність майбутнього та прямий вплив населення на їхню родину. Переживання, пов'язані з війною, можуть спричинити у дітей різноманітні психологічні проблеми: від тривожності, страху та депресії до розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР) [28, с. 60].

У цьому контексті необхідно забезпечити дітям належну психологічну підтримку та допомогу для того, щоб вони могли подолати емоційні труднощі, зрозуміти події навколо та зберегти стабільність. Один з основних аспектів, які можуть допомогти подолати емоційні труднощі у дітей під час війни, — це створення атмосфери довіри та безпеки. Діти повинні відчувати, що їх розуміють, підтримують і готові допомогти. Важливо, щоб батьки та педагоги визнавали важливість своїх емоцій, давали простір для вираження почуттів, не зменшуючи значення своїх переживань.

Під час виховного процесу необхідно провести бесіди, які допоможуть дітям осмислити події, пояснити їм час у доступній формі та показати, що відбувається в країні. Така інформація має подаватись у спокійному та обережному вигляді, щоб уникнути додаткової паніки. Педагоги та психологи повинні навчати дітей справлятися з емоціями та стресами через розуміння подій і вміння керувати своїми переживаннями.

Арт-терапія є ефективним методом допомоги дітям у вираженні та обробці емоцій. Вона дає можливість використовувати творчі процеси (малювання, ліплення, музику) для виявлення і подолання внутрішніх переживань. Ігрові

методи також можуть бути корисними, починаючи від дітей через гру виражати свої емоції, зменшувати тривожність і напруження.

Психологічні вправи, які знижують рівень тривожності, також є необхідними в умовах війни. Це може бути вправи на релаксацію, глибоке дихання, методи когнітивно-поведінкової терапії, спрямовані на зміну негативних думок на позитивні. Такі вправи можуть допомогти дітям розслабитися, зменшити нервові напруження і навчити їх справлятися з панікою або страхом [39, с. 78].

Родина та громада змінюють ключову роль у патріотичному вихованні, адже саме батьки формують у дитини почуття гордості за країну, допомагають їй долати труднощі та підтримувати українські традиції. Громадські ініціативи, волонтерство та заходи на підтримку військових і переселенців також сприяють національній єдності. Школа, як осередок виховання, повинна не лише навчатися, а й формувати патріотичні цінності через тематичні класні години, екскурсії, зустрічі з ветеранами, збереження української культури та мови.

Одним із важливих засобів виховання є мистецтво, яке дозволяє дітям виражати свої почуття через поезію, музику, театральні постановки, малюнки та участь у творчих конкурсах. Така діяльність допоможе дітям краще усвідомити важливість національної єдності та розвиток їх емоційного розвитку.

Забезпечення психологічної підтримки дітей у період війни є важливим завданням для педагогів, психологів і батьків. Це включає в себе створення безпечного простору, проведення бесіди, формування критичного мислення щодо інформації, а також використання арт-терапії та психологічних методик для зниження тривожності та емоційного стану дітей.

Таким чином, національно-патріотичне виховання в умовах війни є не лише засобом формування громадянської позиції, а й місцем чинником психологічної підтримки дітей, що сприяє зміцненню їхньої духовної стійкості, відповідальності та любові до рідної землі.

Висновки до 1 розділу

В першому розділі досліджено теоретичні основи патріотичного виховання, проаналізовано його історичні витoki, поняття та роль у формуванні особистості, а також специфіку реалізації національно-патріотичного виховання в умовах війни.

Історичний аспект патріотичного виховання показав, що в різні періоди розвитку українського суспільства патріотизм був важливим аспектом національної ідентичності, необхідною для зміцнення державності та об'єднання народу. Врахування цих історичних етапів дає змогу глибше усвідомити сучасні виклики, з якими стикаються педагогічні працівники при вихованні патріотичних почуттів у дітей.

Поняття патріотизму, окреслене в цьому розділі, є складним і багатограним. Воно включає в себе не лише любов до Батьківщини, а й готовність до служіння своєму народу, розуміння цінності держави та її культури. Виховна роль патріотизму є невід'ємною частиною розвитку моральних, етичних та соціальних орієнтацій учнів, сприяючи формуванню важливого ставлення до національної історії та культури.

У контексті війни особливості національно-патріотичного виховання набувають ще більшої актуальності. Педагогічний процес має бути спрямований на збереження емоційної стійкості дітей, розвиток їх розумового підходу та підтримку в кризових умовах. Важливою складовою є не лише освітній процес, але й психоемоційна підтримка дітей, здатність організувати виховання в умовах нестабільності та небезпеки.

Отже, теоретичне обґрунтування патріотичного виховання в умовах війни підкреслює необхідність інтеграції знань про історію та культуру, сучасні методи навчання та психологічну підтримку дітей. Це дозволяє сформувати в учнів глибоке почуття належності до своєї нації, зміцнити патріотичні почуття та сприяти їх загальному розвитку як активних і відповідних громадян.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

2.1 Стан дослідження проблеми в сучасному закладі освіти

Для дослідження стану обізнаності з даною проблемою ми провели анкетування з вчителями ліцею. Кількість опитаних педагогів – 10. Анкету можна переглянути в Додатку А. Проаналізуємо результати анкетування.

Перше запитання анкети - Чи вважаєте Ви виховання патріотичних почуттів важливим для учнів 1 класу?

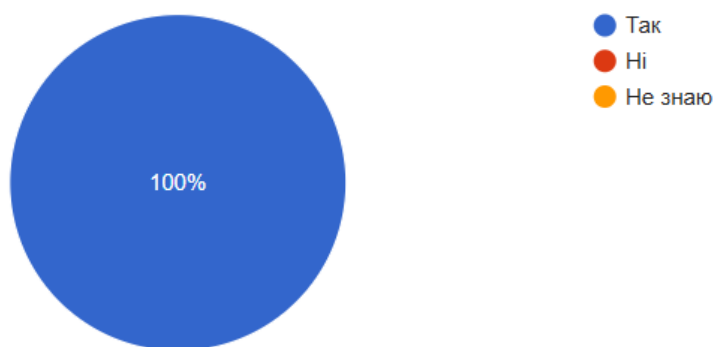

Рис 1.1. Важливість патріотичних почуттів

Усі опитані вчителі одностайно підтримують ідею, що патріотичне виховання повинно розпочинатися з раннього віку. Це свідчить про глибоке усвідомлення ролі школи у формуванні громадянської свідомості учнів ще з перших років їхнього навчання. Вчителі вказують на важливість вкладу педагогів у виховання патріотичних почуттів, оскільки саме в шкільному середовищі закладаються основи любові до своєї Батьківщини, поваги до національних традицій та історії. Крім того, враховуючи поточну ситуацію в країні, можна зробити висновок, що питання патріотизму стало особливо актуальним в умовах війни. Вчителі наголошують на важливості підтримки та посилення патріотичних ідеалів, адже в умовах соціальних та політичних викликів сучасного часу саме школа стає важливим осередком, який формує у дітей стійке відчуття національної єдності, гордості за свою країну і відповідальності за її майбутнє.

Далі ми вирішили дізнатися які методи виховання патріотизму педагоги використовують у своїй практиці.

Рис 1.2. Методи виховання патріотичних почуттів

Вчителі обирають різноманітні методи та форми виховання патріотичних почуттів, поєднуючи традиційні та практично-емоційні підходи. Серед традиційних форм, таких як бесіди, знайомство з національною символікою та робота з літературними творами, вчителі акцентують на інформуванні учнів про важливість історичних фактів, символів та традицій, що формують національну свідомість. Так, 10% вчителів використовують бесіди для обговорення значення патріотизму, ще 10% — знайомлять учнів з національною символікою, а 30% звертаються до літературних творів, які пропагують патріотичні цінності.

Проте, важливим аспектом є і практично-емоційне залучення учнів до патріотичного виховання. 40% вчителів віддають перевагу проведенню акцій, свят, а також організації інтерактивних заходів, що дозволяють дітям не лише отримувати інформацію, а й активно брати участь у формуванні патріотичних почуттів через емоційне переживання та гордість за свою країну. Використання мультимедійних матеріалів (10%) також сприяє створенню наочної та інтерактивної атмосфери, що дозволяє зробити процес навчання більш захопливим і ефективним.

Наступне запитання анкети - Які труднощі під час виховання патріотичних почуттів у молодших школярів?

Рис 1.3. Труднощі під час виховання патріотичних почуттів

Переважає більшість вчителів стикається з емоційними бар'єрами при проведенні патріотичних заходів. Більше 60% опитаних педагогів зазначають, що діти часто бувають налякані або тривожні через складну ситуацію в країні, зокрема через війну, що негативно впливає на їх емоційний стан. Це ускладнює процес виховання патріотизму, оскільки діти можуть бути не готовими сприймати патріотичні теми або навіть відчувати страх перед майбутнім, що перешкоджає розвитку у них почуття гордості за свою Батьківщину. Вчителям необхідно знаходити підхід до таких учнів, аби допомогти їм подолати емоційні бар'єри, а також створити сприятливу атмосферу для навчання і виховання.

Ще однією значною проблемою є відсутність достатніх навчально-методичних ресурсів для патріотичного виховання. 30% учителів вказують, що їм бракує спеціальних матеріалів, які могли б допомогти ефективно проводити патріотичні заходи. Це стосується як практичних посібників, так і мультимедійних ресурсів, які б могли зробити процес навчання більш захопливим і доступним для дітей. Відсутність таких матеріалів ускладнює реалізацію нових ідей і підходів у вихованні патріотичних почуттів.

Додатково, 10% педагогів відзначають, що деякі учні мають низький рівень мотивації до патріотичного виховання через складні сімейні чи соціальні умови. Діти з неблагополучних сімей або з труднощами в соціалізації часто не можуть повною мірою сприймати ідеї патріотизму, оскільки вони зосереджені на власних проблемах і переживаннях. Це вимагає від учителів додаткових зусиль і

уваги для забезпечення індивідуального підходу до таких учнів, аби за допомогою підтримки та мотивації допомогти їм долати соціальні бар'єри.

Далі ми вирішили дізнатися які засоби психологічної підтримки педагоги використовують для учнів під час виховних заходів, спрямованих на патріотичне виховання.

Рис 1.4. Засоби психологічної підтримки під час виховання патріотичних почуттів

Вчителі активно працюють не лише над інформуванням учнів про патріотизм, але й зосереджуються на підтримці їх емоційного стану, що є особливо важливим в умовах війни та стресових ситуацій. Однією з найефективніших форм роботи, за результатами опитування, є арт-терапія, яку обрали 40% педагогів. Арт-терапія дозволяє дітям виразити свої почуття через творчість, що дає змогу зняти емоційне навантаження без необхідності прямої конфронтації з важкими темами, такими як війна чи насильство. Цей метод допомагає дітям безпечно обробляти свої емоції і знайти вихід у творчому процесі, що сприяє їх внутрішньому зціленню та розумінню власних почуттів.

Крім арт-терапії, 20% вчителів використовують ігрові методи для патріотичного виховання. Ігри допомагають залучити дітей до активної діяльності, водночас вони сприяють розвитку командного духу, взаємопідтримки та співпраці, що є важливими аспектами патріотичного виховання. Ігрові методи роблять навчальний процес більш легким і доступним, дозволяючи дітям обговорювати складні теми через інтерактивні й приємні форми діяльності.

30% вчителів використовують групові форми роботи, які дозволяють створювати атмосферу взаємодії та співпраці серед учнів. Групова діяльність також підтримує соціалізацію дітей, розвиває навички комунікації та допомагає ефективно вирішувати спільні завдання, що сприяє формуванню почуття єдності та патріотизму в групі. Ці форми роботи дозволяють учням разом працювати на досягнення спільної мети, що укріплює їх почуття гордості за свою країну.

Також деякі педагоги (10%) звертаються до психологічних тренінгів для роботи з емоційним станом дітей. Психологічні тренінги допомагають учням зрозуміти та регулювати свої емоції, подолати стрес та тривогу, а також налаштуватися на позитивне сприйняття навколишнього світу. Вони є важливим інструментом для того, щоб підтримати емоційне благополуччя дітей, зокрема в умовах війни, та сприяти їх адаптації до нових реалій.

Наступне запитання - Які теми є найбільш актуальними для проведення уроків патріотизму з учнями 1 класу?

Рис 1.5. Темы для виховання патріотичних почуттів

Вчителі акцентують увагу на фундаментальних темах, які сприяють формуванню патріотичної ідентичності учнів і любові до України. Такі теми становлять 60% усіх освітніх практик, що використовуються в рамках патріотичного виховання. До цих тем відносяться історія країни, національні символи, культура та традиції, що дозволяють учням глибше зрозуміти свою приналежність до українського народу. Вивчення цих тем не лише розширює знання учнів, але й формує у них почуття гордості за свою країну та належність до великої нації з багатою історією та культурною спадщиною.

Також важливою складовою патріотичного виховання є вивчення героїв сьогодення, зокрема воїнів, які борються за незалежність України. Цю тему вчителі виділяють як важливу у 30% випадків. Вивчення прикладів відваги, самовідданості та патріотизму сучасних героїв має велике значення для учнів, оскільки вони можуть побачити живі приклади мужності та вірності своїй Батьківщині. Це сприяє формуванню у дітей бажання наслідувати таких героїв і активно підтримувати Україну у важкий для неї час.

Крім того, деякі вчителі (10%) наголошують на важливості єдності в Україні. Вони вважають, що в умовах сучасних викликів дуже важливо формувати у дітей розуміння того, що країна має бути єдиною, що всі українці, незалежно від регіону чи національності, повинні працювати разом на благо своєї держави. Це підкреслює важливість співпраці та взаємодопомоги у складні часи, що також є важливим елементом патріотичного виховання.

Далі ми вирішили дізнатися які додаткові ресурси або підтримку педагоги вважають необхідними для покращення процесу виховання патріотичних почуттів у молодших школярів.

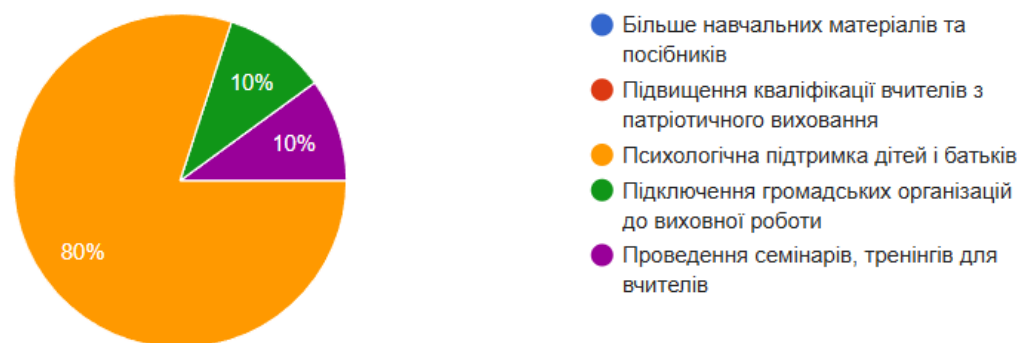

Рис 1.6. Додаткові ресурси для виховання патріотичних почуттів

Абсолютна більшість вчителів (80%) переконана, що без підтримки психологів ефективне патріотичне виховання є неможливим. Вчителі зазначають, що сучасні діти часто переживають емоційні труднощі через стрес, тривогу та переживання, пов'язані з війною, а також із соціальними чи сімейними проблемами. Психологічна підтримка є необхідною для того, щоб допомогти учням впоратися з емоційним навантаженням, зберігати внутрішній баланс та ефективно сприймати патріотичне виховання. Психологи можуть

працювати з дітьми над розвитком емоційної стійкості, допомагати знизити рівень тривоги, а також створювати безпечну та підтримуючу атмосферу в класі, що є важливою умовою для ефективного засвоєння матеріалу та участі в патріотичних заходах.

Додатково, 10% вчителів вбачають великий потенціал у співпраці з громадськими організаціями. Вони наголошують на тому, що громадські організації можуть допомогти організовувати патріотичні акції, заходи, що підвищують громадянську свідомість учнів, а також надати додаткові ресурси для виховного процесу. Спільні проекти з громадськими організаціями дозволяють залучити дітей до активної громадянської діяльності, зробити виховання більш різноманітним і взаємодіючим із реальним життям.

Ще 10% вчителів бачать значний потенціал у власному професійному зростанні, вважаючи, що для ефективного патріотичного виховання важливо постійно вдосконалювати свої педагогічні навички, вивчати нові методики та інструменти, які допоможуть втілювати патріотичне виховання у навчальний процес. Вони вважають, що підвищення кваліфікації та участь у тренінгах і семінарах дозволяє краще розуміти потреби учнів, актуальні виклики та нові підходи до виховання.

Наступне запитання анкети - Чи вважаєте Ви, що виховання патріотичних почуттів в умовах війни має особливу важливість для учнів?

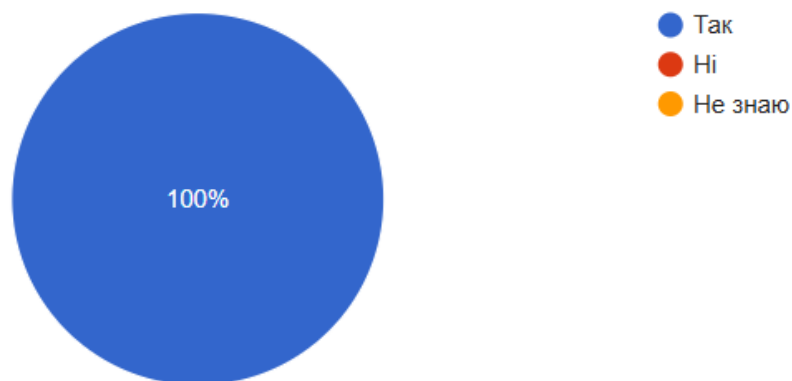

Рис 1.7. Важливість виховання патріотичних почуттів в умовах війни

100% респондентів підкреслили особливу вагу патріотичного виховання в нинішніх умовах. Війна стала каталізатором для глибшого переосмислення ролі

школи у формуванні громадян, які не лише знають про країну, а й готові її підтримувати.

Далі ми вирішили дізнатися які емоційні потреби учнів 1 класу в умовах війни повинні бути враховані під час патріотичного виховання.

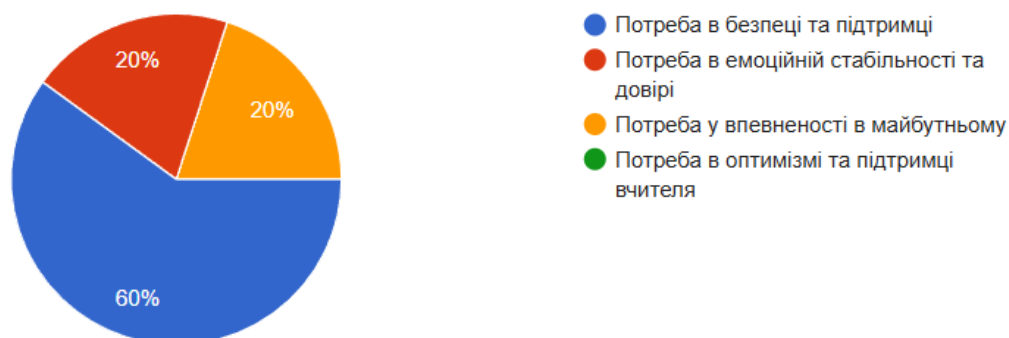

Рис 1.8. Емоційні потреби учнів 1 класу в умовах війни повинні бути враховані під час патріотичного виховання

Вчителі прагнуть організовувати патріотичні заходи не як формальні, а як підтримувальні, з урахуванням емоційного стану дітей. Вони усвідомлюють, що в умовах війни, соціальних та емоційних труднощів учням необхідна не лише інформація про патріотизм, а й емоційна підтримка та психологічна безпека.

60% вчителів визнають потребу дітей у безпеці та підтримці. Це включає створення атмосфери, в якій учні відчувають себе захищеними, зможуть відкрито виражати свої емоції та переживання без страху перед осудом чи нерозумінням. Підтримка з боку вчителів у такому контексті стає не менш важливою за самі патріотичні заходи, адже діти повинні почуватися впевнено, щоб сприймати ідеї патріотизму та гордості за свою країну.

20% вчителів підкреслюють важливість емоційної стабільності та довіри. Вони впевнені, що для успішного виховання патріотичних почуттів необхідно будувати довірливі стосунки між учнями та вчителями, де діти можуть відчувати підтримку та емоційну рівновагу. Це також дозволяє дітям відкрито обговорювати важкі теми, не відчуваючи внутрішнього напруження чи тривоги.

Ще 20% вчителів вважають, що важливо також формувати у дітей позитивний прогноз на майбутнє. Вони прагнуть показати дітям, що, незважаючи на складні часи, є надія на краще майбутнє для країни та для

кожного з них. Це включає не лише виховання патріотизму, але й надання дітям відчуття, що їхній внесок у майбутнє має значення, і що їхнє покоління буде частиною відновлення та розвитку України після війни.

Наступне запитання - Як Ви підтримуєте інтерес учнів до теми патріотизму та національної ідентичності на уроках?

Вчителі поділилися власними ідеями та пропозиціями щодо покращення патріотичного виховання в школі. Серед ключових побажань респондентів – необхідність проведення тренінгів для педагогів, які б допомогли ефективно працювати з дітьми в умовах війни, а також залучення шкільних психологів до проведення патріотичних заходів, аби зробити їх більш чутливими до емоційного стану дітей. Особливу увагу було приділено потребі створення сучасних інтерактивних матеріалів, які б відповідали віковим особливостям молодших школярів, а також активнішій участі батьків у виховному процесі.

Усі ці пропозиції свідчать про те, що вчителі відкриті до змін, прагнуть професійного зростання, готові до співпраці та зацікавлені у створенні єдиного патріотичного простору, в якому виховання любові до України здійснюється спільними зусиллями школи, родини та громади.

Далі ми вирішили дізнатися як педагоги ставитеся до впровадження нових інноваційних методик або технологій у процес патріотичного виховання.

Педагоги відзначають, що інноваційні підходи є необхідністю сучасної освіти, адже вони допомагають зробити процес патріотичного виховання більш цікавим, емоційно насиченим і доступним для учнів молодшого шкільного віку.

Найбільш корисними вчителі вважають інтерактивні методи, мультимедійні засоби навчання, проєктну діяльність та використання інформаційно-комунікаційних технологій. Зокрема, відзначають ефективність ігор, квестів, перегляду відеоматеріалів, створення учнівських презентацій, а також участі в тематичних проєктах. Такі форми сприяють кращому розумінню дітьми національних цінностей і формують глибше усвідомлення важливості любові до Батьківщини.

Водночас педагоги звертають увагу на потребу в методичному супроводі та навчанні щодо впровадження інновацій, щоб використовувати їх усвідомлено й ефективно. Також підкреслюється важливість врахування вікових особливостей учнів, щоб освітній процес залишався емоційно безпечним і не перевантажував дітей інформацією.

Загалом, учителі відкриті до нових методик, прагнуть підвищувати свій професійний рівень і шукають сучасні інструменти, які дозволять формувати патріотизм у дітей не лише на рівні знань, а й через особистісне переживання, дії та приклад.

Наступне запитання - Яким чином Ви залучаєте батьків до процесу виховання патріотичних почуттів у своїх учнів? Які методи взаємодії з батьками Ви використовуєте?

Вчителі активно залучають батьків до процесу виховання патріотичних почуттів у своїх учнів через різноманітні методи взаємодії. Найбільш поширеними є проведення спільних заходів та свят, присвячених національним святам та історії України, де батьки беруть участь у організації та реалізації цих подій. Також важливим є проведення батьківських зборів, на яких обговорюються питання патріотичного виховання та визначаються спільні заходи для підтримки національних цінностей у родині.

Вчителі залучають батьків до участі в різноманітних проєктах та творчих конкурсах, спрямованих на патріотичне виховання дітей. Це може включати створення проєктів, оформлення виставок, участь у змаганнях. Крім того, педагогічні працівники надають батькам матеріали для самостійної роботи вдома, такі як книги, статті, відео, що сприяють розвитку патріотичних почуттів у дітей.

Залучення батьків до благодійних акцій та волонтерських ініціатив також є важливим елементом патріотичного виховання. Спільна участь у таких заходах допомагає виховати у дітей не лише любов до Батьківщини, а й відповідальність за інших.

Також педагоги використовують сучасні засоби комунікації, такі як соціальні мережі та онлайн-платформи, для організації дискусій, обміну інформацією та надання рекомендацій батькам. Це дозволяє створити більш тісний зв'язок між школою та родиною, що в свою чергу позитивно впливає на формування патріотичних цінностей у дітей.

Загалом, взаємодія з батьками є важливою складовою успішного виховання патріотизму у школярів. Вчителі активно залучають їх до процесу через різні форми співпраці, що сприяє створенню єдиного патріотичного середовища, яке підтримується як у школі, так і в родині.

Останнє запитання - Чи є у Вас приклад успішного впровадження патріотичних заходів чи проєктів у Вашій школі? Поділіться, будь ласка, Вашим досвідом та результатами.

Вчителі зазначили, що у школі успішно впроваджено кілька патріотичних заходів, які мали позитивний вплив на учнів.

Одним з прикладів є проведення проєкту, присвяченого українським героям, в рамках якого учні вивчали історію відомих постатей та створювали малюнки і презентації на їхню честь. Це допомогло дітям глибше зрозуміти значення героїзму і патріотизму в контексті сучасної України.

Також активно проводились заходи на підтримку національних символів України. Учні мали можливість взяти участь у конкурсах малюнків, де зображали державний герб, прапор та інші символи. Це сприяло формуванню почуття гордості за свою країну та зміцненню національної ідентичності.

Не менш важливою була організація благодійних акцій, де учні збирали допомогу для військових, а також писали листи та малювали малюнки для солдатів. Ці заходи не тільки зміцнили патріотичні почуття дітей, але й сприяли формуванню соціальної відповідальності та емпатії.

Загалом, ці заходи в межах школи допомогли учням глибше усвідомити важливість патріотизму, відчувати свою причетність до загальних справ і національних проблем, а також розвивати почуття гордості за свою країну.

Вчителі відзначають, що такі ініціативи значно підвищили емоційну залученість учнів до патріотичних тем і сприяли їхній емоційній зрілості.

Виховання патріотичних почуттів у учнів 1 класу є важливим і пріоритетним напрямом у роботі педагогів. Всі опитані вчителі погодились, що розвиток патріотичних почуттів має велике значення для молодших школярів, і вони активно впроваджують різноманітні методи та заходи для цього.

Основні методи, які використовуються, включають розповіді про історію України, ознайомлення з національними символами, проведення національних свят, а також роботу з літературними творами, які пропагують патріотизм. Зокрема, велика увага приділяється участі учнів у благодійних акціях та зборі допомоги для військових, що активно формує почуття соціальної відповідальності та патріотизму у дітей.

Попри це, педагоги відзначають кілька труднощів, серед яких — психологічна нестабільність учнів через зовнішні чинники, такі як війна та соціальні проблеми, а також низький рівень інтересу до деяких патріотичних тем серед учнів. Для подолання цих труднощів вчителі використовують психологічну підтримку, зокрема арт-терапію, рольові ігри та групові бесіди, що допомагає дітям справлятися з емоційними навантаженнями.

Вчителі відкриті до впровадження нових інноваційних методик і технологій у процес патріотичного виховання, серед яких найбільш корисними вони вважають інтерактивні заняття, використання мультимедійних матеріалів, а також інтерактивні ігри. Вони також зазначають важливість залучення батьків до процесу виховання патріотичних почуттів, і для цього активно використовують батьківські збори та інші форми співпраці.

Вчителі також висловлюють потребу в додаткових ресурсах та підтримці, зокрема в навчальних матеріалах, підвищенні кваліфікації педагогів, а також у психологічній підтримці дітей та їхніх батьків. Вони підкреслюють важливість організації тренінгів для педагогів та створення інтерактивних матеріалів, що дозволять ефективніше працювати з учнями молодшого віку.

Таким чином, результати анкетування свідчать про активну роботу педагогів у сфері патріотичного виховання, але також вказують на потребу в додаткових ресурсах та підвищенні кваліфікації для покращення ефективності цих заходів.

2.2 Аналіз підручників для 1 класу

Аналіз підручників для 1 класу є важливим аспектом у контексті сучасної освіти, оскільки саме на першому етапі навчання закладаються основи знань і навичок, які визначатимуть подальший успіх учня в навчальному процесі. Підручники для початкової школи повинні відповідати вимогам державного стандарту освіти, бути адаптованими до вікових особливостей дітей, а також сприяти формуванню не тільки академічних знань, а й особистісних якостей, таких як критичне мислення, комунікація та соціальна відповідальність.

Зокрема, важливо, щоб підручники для 1 класу забезпечували збалансований підхід до вивчення базових предметів, таких як українська мова, математика, природознавство, а також інтегрували елементи патріотичного виховання, екологічної свідомості та цінностей демократичного суспільства. У цьому контексті особливу увагу слід приділяти якості тексту, доступності для сприйняття, а також наявності інтерактивних елементів, які допомагають залучати учнів до активної навчальної діяльності. Ми проаналізували підручники «Я досліджую світ», «Математика», «Українська мова. Буквар».

Для аналізу 1 класу ми обрали підручник Вашуленко М. С., Бевз В. Г., Єресько Т. П., Трофімова О. Г. [59]. (див. Додаток Д).

з інформації, поданої в додатку Д, підручник «Мистецтво» відіграє важливу роль у формуванні патріотичних почуттів у першокласників, оскільки містить завдання, які спрямовані на ознайомлення дітей із національною культурною спадщиною, символами України, традиційними мотивами в образотворчому мистецтві та музичній діяльності.

Через виконання творчих завдань, малювання, аплікацію, слухання національної музики та інсценування сюжетів українських казок учні активно залучаються до пізнавальної та емоційної взаємодії з національними цінностями. Додатково, підручник «Українська мова. Буквар» для першого класу пропонує вправи, які можна адаптувати для розвитку патріотичного виховання. Зокрема, це: складання речень із національною тематикою, читання віршів про Україну, опис рідного міста чи села, створення словничків із патріотичними поняттями, а також завдання на складання розповідей і міні-історій про державні символи, традиції та свята.

Використання цих вправ дозволяє поєднати розвиток мовленнєвої компетентності з формуванням ціннісного ставлення до Батьківщини.

Під час аналізу підручника для 1 класу авторів Вашуленко М. С., Бевз В. Г., Єресько Т. П. та Трофімової О. Г. можна відзначити ряд позитивних характеристик, що свідчать про високий рівень його відповідності сучасним освітнім вимогам. Підручник вирізняється логічною структурою, чітким викладом матеріалу та інтеграцією теоретичних знань із практичними завданнями, що сприяють розвитку у дітей базових компетентностей.

Однією з сильних сторін підручника є його доступність для учнів першого класу. Враховано вікові особливості дітей, тому матеріал подано зрозумілою мовою та з урахуванням етапів їхнього розвитку. Інтерактивні елементи, завдання на порівняння, логічні вправи, а також яскраві ілюстрації допомагають залучити дітей до навчальної діяльності, стимулюючи їх до самостійного пошуку відповідей та формування власної думки.

Підручник також ефективно інтегрує вивчення основних предметів з патріотичним вихованням та елементами екологічної свідомості, що є важливим аспектом початкової освіти в умовах сучасної України. Однак, можливо, є місце для вдосконалення в частині більш активного використання міжпредметних зв'язків, що дозволить учням побачити більшу взаємозв'язок між знаннями, здобутими в різних дисциплінах. Підручник Вашуленко М. С., Бевз В. Г., Єресько Т. П., Трофімова О. Г. є високоякісним ресурсом для навчання учнів 1

класу, який успішно поєднує теоретичний матеріал, практичні завдання та освітні технології для досягнення високих результатів у формуванні базових знань і навичок у дітей.

Також ми проаналізували «Буквар» Вашуленко М. С., Вашуленко О.В, Прищепа О.Ю. Ми знайшли матеріал та завдання для формування патріотичного виховання учнів 1 класу.

Аналізуючи підручник «Буквар» авторів Вашуленко М. С., Вашуленко О. В., Прищепа О. Ю., ми звернули увагу на кілька важливих аспектів, що стосуються формування патріотичного виховання учнів 1 класу.

Підручник містить різноманітні матеріали та завдання, спрямовані на формування у дітей почуття патріотизму та національної свідомості. Зокрема, вірші, які включені в підручник, мають глибокий патріотичний зміст і є важливими для виховання любові до рідної країни. Вони дозволяють дітям на ранньому етапі знайомитися з символами України, такими як герб, прапор, а також з її історією та культурною спадщиною.

Ілюстрації, що супроводжують тексти, також виконують важливу роль. Вони створюють образи національних символів, традицій, краси рідної природи та культурних особливостей, що сприяє розвитку емоційного зв'язку учнів з Україною. Яскраві та чіткі малюнки допомагають дітям краще усвідомлювати значення національних цінностей, а також допомагають у сприйнятті матеріалу візуально.

Крім того, підручник містить завдання, які стимулюють дітей до обговорення важливих питань, пов'язаних з патріотизмом. Завдання на порівняння, розпізнавання символів, а також вправи на запам'ятовування імен відомих діячів культури, історії та мистецтва України допомагають учням не лише закріплювати базові знання, а й розвивати в них почуття гордості за свою країну.

Ми проаналізували підручник «Математика» Н. Листопад для 1 класу [38].

Аналізуючи підручник «Математика» для 1 класу авторства Н. Листопад, ми звернули увагу на кілька важливих аспектів, які стосуються формування патріотичного виховання учнів через математичний матеріал.

Одним із основних елементів патріотичного виховання в підручнику є включення задач і вправ, що містять елементи національної символіки, культури та історії України. У задачах часто використовуються образи, пов'язані з українськими традиціями, природними багатствами та визначними місцями країни. Це не лише допомагає дітям засвоювати математичні поняття, але й формує у них емоційний зв'язок із рідною землею.

Ілюстрації також виконують важливу роль у патріотичному вихованні. Вони часто зображають пейзажі, будівлі, традиційні українські символи, що допомагають дітям візуально сприймати національну ідентичність. Наприклад, малюнки на тему українських свят, народних ремесел, традиційних костюмів — усе це сприяє розвитку у дітей почуття гордості за культурну спадщину своєї країни.

Задачі, що пов'язані з українською природою, також сприяють розвитку екологічного патріотизму. Діти, виконуючи завдання на тему флори і фауни України, вчаться цінувати природні багатства рідного краю, що є важливою частиною патріотичного виховання.

Також ми проаналізували підручник «Мистецтво» Л. Масол.

Підручник «Мистецтво» для 1 класу авторства Л. Масол відіграє важливу роль у формуванні патріотичного виховання молодших школярів. Зміст підручника спрямований не лише на розвиток естетичного сприймання та творчих здібностей дітей, а й на формування національної свідомості, поваги до культури та традицій рідної країни.

У підручнику широко представлені теми, пов'язані з українськими звичаями, народними святами, декоративно-ужитковим мистецтвом, що є потужним засобом патріотичного виховання. Діти знайомляться з елементами українського орнаменту, вишивкою, писанкарством, витинанками, що сприяє усвідомленню краси національного мистецтва.

Ілюстрації в підручнику яскраві та емоційно насичені — вони зображають українські краєвиди, національний одяг, предмети побуту, а також твори українських художників. Це допомагає створити позитивне ставлення до культурної спадщини України та формує у дітей естетичне бачення національної ідентичності.

Також важливим є те, що через практичні завдання учні мають змогу відтворювати національні символи, створювати аплікації, малюнки та вироби, натхненні українськими традиціями. Такі види діяльності розвивають не лише художні навички, а й почуття гордості за своє коріння та культуру.

Отже, патріотичне виховання є важливою складовою освітнього процесу вже з початкової школи. У проаналізованих посібниках — «Буквар» (Вашуленко М. С., Вашуленко О. В., Прищеп О. Ю.), підручник з української мови (Вашуленко М. С. та ін.), «Математика» (Н. Листопад) та «Мистецтво» (Л. Масол) — простежується системна робота з формування національної свідомості, любові до рідної землі, мови, культури та історії.

У текстах, завданнях та ілюстраціях автори підручників інтегрують теми, що сприяють формуванню у дітей патріотичних почуттів. Це і знайомство з державними символами, і робота з національними традиціями, і приклади з життя українців, і задачі, в яких згадується рідний край. Особливе місце займають вірші, пісні, оповідання, художні твори та практичні завдання, які виховують повагу до рідної мови, народу, сімейних та культурних цінностей.

Завдяки цим підручникам молодші школярі не лише отримують знання з різних предметів, а й поступово засвоюють важливі морально-етичні орієнтири, що закладають основу громадянської зрілості. Отже, навчальні матеріали для 1 класу сприяють всебічному розвитку дитини як особистості та громадянина, що є надзвичайно важливим у сучасному освітньому просторі України.

Висновки до 2 розділу

У розділі 2 досліджено особливості виховання патріотичних почуттів в сучасному закладі освіти, що включає як аналіз стану цієї проблеми в умовах сучасної школи, так і аналіз навчальних матеріалів, зокрема підручників для 1 класу.

Стан виховання патріотизму в школах України свідчить про активне включення цієї теми в освітній процес. Однак, як показують результати анкетування вчителів, існують певні виклики, такі як нестабільність психоемоційного стану учнів, зумовлена зовнішніми соціальними та політичними факторами, зокрема війною. Вчителі відзначають необхідність комплексного підходу до патріотичного виховання, що включає не тільки традиційні методи (розповіді про історію України, ознайомлення з національними символами), а й інтерактивні та мультимедійні технології, а також активне залучення батьків до цього процесу. Це дозволяє створити більш глибоке та ефективне виховання патріотичних почуттів у дітей.

Аналіз підручників для 1 класу показав, що в сучасних освітніх матеріалах достатньо уваги приділяється темі патріотизму. Вони включають інтеграцію національної символіки, значення патріотичних свят, а також роль літератури у формуванні почуття гордості за свою країну. Проте, як показує аналіз, деякі підручники не надають достатньої глибини в контексті емоційного та соціального розвитку дітей, зокрема не акцентують увагу на важливості патріотизму в контексті сучасних викликів для країни. Для подолання цих недоліків важливо оновлювати матеріали підручників, вводячи нові підходи та інтерактивні елементи, які допоможуть дітям краще зрозуміти значення патріотизму і формувати позитивне ставлення до своєї Батьківщини.

Загалом, виховання патріотичних почуттів у школах є важливим завданням сучасної освіти, яке потребує постійного вдосконалення методик і матеріалів, а також тісної співпраці педагогів, батьків та учнів.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДИКИ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ

3.1. Виявлення рівня сформованості патріотичних почуттів учнів 1 класу

У межах роботи з формування патріотичних почуттів у молодших школярів було проведено дослідження з учнями 1 класу ліцею. Метою цього дослідження було виявити рівень сформованості патріотичних почуттів, визначити потреби дітей у даному напрямі виховання та обрати ефективні форми й методи подальшої роботи.

У процесі вивчення проблеми формування патріотичних почуттів у молодших школярів було проведено дослідження серед учнів 1 класу, яке включало три основні етапи: констатувальний, формувальний та контрольний.

Констатувальний етап. На цьому етапі було здійснено діагностику рівня сформованості патріотичних почуттів у першокласників. Це дозволило визначити початковий рівень знань дітей про рідний край, державні символи, традиції, а також з'ясувати їхнє емоційно-ціннісне ставлення до Батьківщини.

Формувальний етап. На цьому етапі було організовано систему цілеспрямованих виховних заходів, спрямованих на розвиток патріотичних почуттів. Проводилися інтегровані уроки, виховні години, тематичні бесіди, свята, ігри, конкурси, години спілкування, перегляд відео про Україну, знайомство з народними традиціями та символікою. Усе це сприяло активному формуванню в дітей любові до рідної землі, поваги до культури та історії українського народу.

Контрольний етап. На завершальному етапі знову було проведено діагностику для визначення змін у рівні сформованості патріотичних почуттів учнів. Порівняння результатів контрольного та констатувального етапів дало змогу оцінити ефективність проведеної роботи, визначити позитивні зміни, а також виявити напрями, які потребують подальшої уваги у виховному процесі.

На цьому етапі було визначено мету дослідження — виявити початковий рівень сформованості патріотичних почуттів у першокласників. Для досягнення мети сформульовано основні завдання:

- визначити рівень знань учнів про рідну країну, державні символи, традиції, культуру;
- з’ясувати емоційно-ціннісне ставлення дітей до рідного краю, своєї школи, родини, оточуючих людей;
- виявити, які форми та методи роботи є найбільш цікавими й доступними для першокласників.

Було обрано методи діагностики, які відповідали віковим особливостям учнів.

На констатувальному етапі були сформовані критерії та показники оцінювання рівня сформованості патріотичних почуттів у першокласників, які передбачали такі основні напрями:

Пізнавальний компонент

Характеризує рівень знань учнів про Батьківщину, її культурне й історичне надбання.

Основні показники:

- Знання назви своєї країни, її столиці, рідного міста (села).
- Усвідомлення, що таке Батьківщина, як вона пов’язана з життям дитини.
- Знання державних символів (прапор, герб, гімн) та їх значення.
- Ознайомлення з деякими національними традиціями та обрядами.
- Орієнтація в основних державних святах України (День Незалежності, День Соборності, День Конституції тощо).
- Знання простих народних прислів’їв, приказок, пісень, пов’язаних з Україною.

2. Емоційно-ціннісний компонент

Відображає емоційне ставлення дитини до своєї країни, народу, мови, культури, навколишнього світу.

Основні показники:

- Відчуття гордості за свою країну, народ, мову, героїв.
- Виявлення любові та турботи до рідної природи, рідного краю, родини.
- Прояв позитивного ставлення до українських символів, народних традицій.
- Відгукування на слова «Україна», «Батьківщина», «народ», «рідний край» із теплими, емоційними висловлюваннями.
- Емоційне піднесення під час виконання Державного Гімну чи перегляду відео про Україну.
- Прояв шанобливого ставлення до національних героїв, історичних постатей, захисників України.

3. Діяльнісний компонент

Показує активність дитини у практичному виявленні патріотичних почуттів.

Основні показники:

- Готовність брати участь у виховних заходах, святах, конкурсах, акціях патріотичного спрямування.
- Активність під час обговорення тем, що стосуються Батьківщини, культури, традицій.
- Ініціативність у створенні творчих робіт (малюнків, аплікацій, віршів, оповідань) на патріотичну тематику.
- Виконання дружніх дій у класному колективі (допомога однокласникам, ввічливість, турбота).
- Прояв шани та поваги до державних символів під час заходів, уроків, свят.
- Самостійне використання у мовленні слів і висловів патріотичного змісту.

Відповідно до визначених критеріїв ми схарактеризували рівні сформованості патріотичних почуттів учнів 1 класу.

Учні з високим рівнем сформованості патріотичних почуттів добре орієнтуються в знаннях про свою Батьківщину, знають державні символи, назви основних свят, можуть розповісти про традиції рідного краю. Вони проявляють щире емоційне ставлення до рідної країни, відчувають гордість за Україну, її

народ і мову. Такі діти активно беруть участь у патріотичних заходах, охоче виконують творчі завдання, виявляють ініціативу, з повагою ставляться до українських символів, пісень, традицій. Їхні висловлювання наповнені емоційністю та любов'ю до рідного краю.

Для учнів із середнім рівнем сформованості характерні загальні знання про Батьківщину. Вони знають назву країни, столиці, можуть назвати окремі державні символи та свята, але знання фрагментарні, поверхові. Емоційне ставлення до рідної країни нестійке, проявляється епізодично. Участь у заходах патріотичного спрямування беруть охоче, але здебільшого за ініціативою вчителя. Виконання творчих завдань можливе, проте потребує додаткової мотивації. Загалом діти проявляють позитивне ставлення до України, але недостатньо глибоко усвідомлюють її значення.

Учні з низьким рівнем сформованості патріотичних почуттів володіють мінімальними знаннями про свою Батьківщину, слабо орієнтуються в державних символах, традиціях, основних святах. Поняття «Батьківщина» для них нечітке або взагалі не зрозуміле. Емоційне ставлення до рідної країни або відсутнє, або формальне. Такі діти зазвичай пасивні під час обговорень, не проявляють зацікавленості до участі у заходах патріотичного спрямування, виконують завдання без ентузіазму, байдужі до державних символів та свят. Їхнє ставлення до рідної країни потребує подальшого формування та корекції.

У результаті проведення цього етапу було отримано попередню інформацію, яка стала основою для подальшої організації формувальної роботи.

У процесі дослідження рівня сформованості патріотичних почуттів у першокласників нами було використано анкету-опитувальник, розроблену спеціально для дітей молодшого шкільного віку. Анкета мала ігровий характер, що відповідало віковим особливостям учнів 1 класу, сприяло створенню доброзичливої атмосфери та допомагало отримати максимально об'єктивні результати.

Зміст анкети охоплював усі основні компоненти патріотичних почуттів:

- пізнавальний компонент – знання про Батьківщину, державні символи, свята, традиції;
- емоційно-ціннісний компонент – емоційне ставлення до рідної країни, сім'ї, рідної мови;
- діяльнісний компонент – участь у патріотичних заходах, прояв ініціативи, творчість.

Запитання були підібрані таким чином, щоб дати можливість дітям висловитися як через вибір правильних відповідей, так і у вільній формі — через малюнки, розповіді, пропозиції. Окрім основних завдань, дітям було запропоновано творче завдання — намалювати, що вони найбільше люблять у своїй Батьківщині.

Проаналізуємо результати анкетування детальніше.

Частина 1. Пізнавальний компонент (знання про Батьківщину, державні символи, свята)

1. Як називається наша країна?

- Високий рівень. Усі діти правильно відповідають – «Україна».
- Середній рівень. Деякі діти плутають назву або дають загальні відповіді (наприклад, «державна», «моя країна»), або з деякою допомогою згадують «Україна».
- Низький рівень. Багато дітей не можуть назвати країну або називають інші країни.

2. Як називається столиця України?

- Високий рівень. Діти впевнено відповідають «Київ».
- Середній рівень. Частина дітей знає, але може плутатися з іншими містами (Львів, Харків).
- Низький рівень. Відповіді відсутні або неправильні.

3. Визначення прапора України серед інших прапорів

- Високий рівень. Правильно впізнають синьо-жовтий прапор.
- Середній рівень. Визначають, але з сумнівом або потребують підказки.
- Низький рівень. Не можуть правильно вибрати прапор або плутаються.

4. Кольори прапора України

- Високий рівень. Впевнено називають синій і жовтий.
- Середній рівень. Частина називає кольори з помилками або не згадують обидва.
- Низький рівень. Не можуть відповісти або називають неправильні кольори.

5. Назва головної пісні країни (Гімн)

- Високий рівень. Знають і правильно називають «Гімн України».
- Середній рівень. Чули, але плутають з іншими піснями чи не впевнені.
- Низький рівень. Не знають або відповідають неправильно.

6. Відомі свята України

- Високий рівень. Називають традиційні свята (Наприклад, День Незалежності, Різдво, Великдень).
- Середній рівень. Називають свята, але можуть плутати або говорити про загальносвітові свята (Новорічні, День Святого Миколая).
- Низький рівень. Не можуть згадати жодного свята або відповідають загально.

Частина 2. Емоційно-ціннісний компонент (ставлення до Батьківщини)

7. Як ти розкажеш іноземцю про Україну?

- Високий рівень. Діти говорять з гордістю, називають красу країни, традиції, державні символи, сім'ю.
- Середній рівень. Дає загальні відповіді, наприклад «це моя країна», без деталізації.
- Низький рівень. Відповіді короткі, незрозумілі або відсутні.

8. Що уявляєш, коли чуєш слово «Україна»?

- Високий рівень. Діти описують природу, людей, символіку, сім'ю.
- Середній рівень. Називають загальні поняття, наприклад, «мій дім», «рідне місто».
- Низький рівень. Відповіді відсутні або неконкретні.

9. Ставлення до прапора

- Високий рівень. Виражають гордість і повагу, розуміють значення символу.
- Середній рівень. Позитивне, але формальне ставлення, без глибоких почуттів.
- Низький рівень. Байдужість або відсутність розуміння значення.

10. Чи любиш слухати розповіді про Україну?

- Високий рівень. З ентузіазмом відповідають «так», проявляють інтерес.
- Середній рівень. Відповідають «іноді», інтерес не постійний.
- Низький рівень. Відповідають «ні» або уникають теми.

Частина 3. Діяльнісний компонент (участь у патріотичних заходах)

11. Участь у шкільних святах

- Високий рівень. Завжди активно беруть участь, з радістю виконують ролі, співають пісні.
- Середній рівень. Беруть участь частково, але без особливого ентузіазму.
- Низький рівень. Участь відсутня або пасивна.

12. Малювання на тему України

- Високий рівень. Малюють символічні зображення — прапор, герб, природу, традиції.
- Середній рівень. Малюнки прості, частково пов'язані з темою.
- Низький рівень. Не малюють або малюнки не відповідають темі.

13. Пропозиції щодо нових свят

- Високий рівень. Пропонують конкретні ідеї, пов'язані з культурою, традиціями.
- Середній рівень. Пропозиції загальні, без деталізації.
- Низький рівень. Відсутність ідей або небажання відповідати.

Розглянемо результати анкетування у вигляді діаграми у відсотковому співвідношенні.

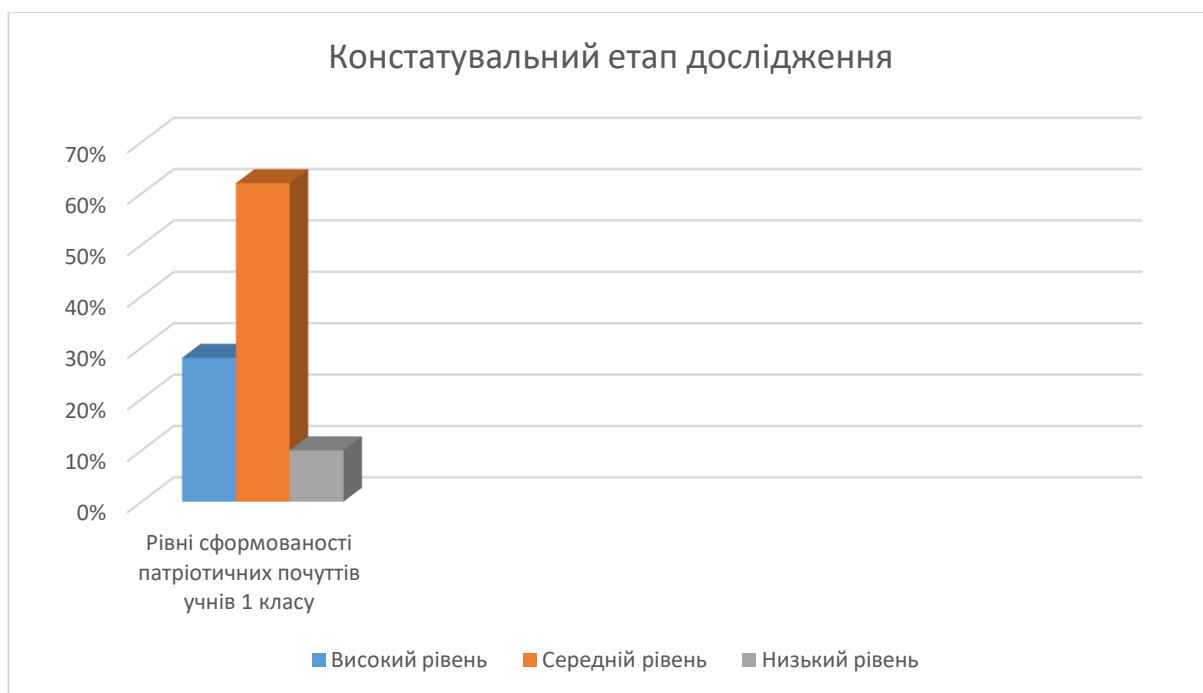

Рис 1. Констатувальний етап дослідження

Аналіз результатів діагностики рівня сформованості патріотичних почуттів у учнів 1 класу показав, що переважаючим є середній рівень – 62%, високий рівень – 28%, низький рівень – 10%. Це свідчить про те, що більшість першокласників мають базові уявлення про свою Батьківщину, знайомі з державними символами, святами, демонструють позитивне ставлення до рідної країни. Однак ці знання і почуття ще недостатньо глибокі й потребують подальшого розвитку.

Учні із середнім рівнем нерідко дають неповні або неточні відповіді, їхнє емоційне ставлення до України проявляється епізодично, участь у патріотичних заходах зазвичай ініціюється дорослими, без власної ініціативи.

Наявність дітей із високим рівнем сформованості патріотичних почуттів свідчить про ефективність проведеної виховної роботи. Разом із тим певна частина учнів виявила низький рівень сформованості, що потребує посиленої уваги з боку педагогів.

Отримані результати підтверджують доцільність подальшого впровадження цілеспрямованих педагогічних заходів, спрямованих на формування знань про рідний край, розвиток емоційно-ціннісного ставлення до Батьківщини та активізацію участі дітей у патріотичних заходах.

3.2 Форми та методи формування патріотичних почуттів учнів 1 класу

Наступний етап дослідження – формувальний. З метою підвищення рівня сформованості патріотичних почуттів у першокласників нами була розроблена та реалізована методика цілеспрямованої виховної роботи, яка охоплювала комплекс різноманітних форм і методів, адаптованих до вікових особливостей дітей.

Розроблена нами методика формування патріотичних почуттів у першокласників мала кілька важливих особливостей, які забезпечили її ефективність.

Передусім, ключовим елементом став ігровий підхід. Усі форми роботи, які ми застосовували з дітьми, були організовані у вигляді гри, творчого завдання або цікавої інтерактивної діяльності. Це було обумовлено віковими та психологічними особливостями учнів 1 класу, для яких провідною діяльністю залишається гра. Саме гра дозволяє дитині природно засвоювати нові знання, формувати позитивне емоційне ставлення до предмета пізнання, залучати емоції, фантазію, творчість. Діти з задоволенням брали участь у різноманітних тематичних іграх, вікторинах, конкурсах, творчих завданнях, пов'язаних із рідним краєм, державною символікою, українськими традиціями.

Ще однією важливою особливістю стало інтегрування патріотичної тематики в навчальний процес. Ми цілеспрямовано вплітали теми, пов'язані з Україною, у різні навчальні предмети. На уроках читання читали твори про рідний край, на уроках математики використовували задачі з українськими іменами, назвами міст і сіл, під час уроків образотворчого мистецтва створювали малюнки, аплікації, колажі на теми, присвячені рідній країні. Такий підхід дозволив зробити тему України близькою й зрозумілою для дітей у різних сферах їхньої діяльності, забезпечив систематичне й різностороннє формування патріотичних почуттів.

Важливою складовою методики було також активне залучення батьків до виховного процесу. Ми пропонували сімейні завдання, наприклад, поговорити вдома про улюблені українські свята, переглянути разом фільм або мультфільм

про Україну, послухати українські пісні, пригадати традиції своєї родини. Така співпраця школи з родинами учнів сприяла формуванню тісного зв'язку між родинним і шкільним вихованням, підсилювала значущість патріотичних тем у свідомості дитини, сприяла збагаченню емоційно-ціннісного досвіду.

Завдяки поєднанню цих підходів — ігрової діяльності, інтеграції з навчальними предметами та співпраці з батьками — процес формування патріотичних почуттів проходив легко, цікаво та результативно. Діти ставали більш відкритими до нових знань про рідний край, активніше проявляли ініціативу у творчих завданнях, із задоволенням брали участь у заходах патріотичного спрямування. Приклад заняття з врахуванням всіх компонентів можна переглянути в додатку В.

Одним із важливих аспектів у процесі формування патріотичних почуттів у молодших школярів є системна й цілеспрямована робота за основними напрямками, які враховують вікові особливості дітей. В основу запропонованої методики були покладені три взаємопов'язані напрями, кожен з яких відповідає окремому компоненту сформованості патріотичних почуттів.

Першим напрямком є формування знань (пізнавальний компонент). На цьому етапі основна увага приділялася розширенню та поглибленню знань дітей про Україну, її традиції, культуру, історію та символіку. Для цього проводилися цікаві тематичні бесіди, зміст яких підбирався відповідно до вікових особливостей першокласників. Особливий інтерес у дітей викликали такі бесіди, як «Що означає бути українцем», під час якої діти вчилися усвідомлювати себе частиною українського народу, розмірковували над тим, що робить людину справжнім патріотом.

Метою бесіди було допомогти дітям зрозуміти, що бути українцем — це не лише мати українське громадянство, а й любити свою країну, поважати її культуру, традиції, рідну мову, знати історію рідного краю.

Розмова розпочалася з простого запитання:

— Як ви вважаєте, хто такі українці? Хто з вас є українцем?

Діти охоче відповідали, називали себе, своїх батьків, знайомих. Потім ми разом міркували:

— Чим ми відрізняємося від людей інших країн? Що робить нас українцями?

У ході бесіди діти зрозуміли, що бути українцем — це:

- жити в Україні або любити свою країну, навіть якщо живеш в іншому місці;
- знати і шанувати українську мову;
- поважати своїх рідних, свою родину, бо родина — це маленька частинка Батьківщини;
- берегти природу України — ліси, поля, річки;
- святкувати українські свята, співати пісні, знати казки та народні традиції;
- допомагати тим, хто потребує допомоги, бути добрим і чесним.

Особливий акцент ми зробили на тому, що бути українцем — це не лише слова, а й дії. Наприклад: вивчати українські пісні, читати українські книжки, малювати рідні краєвиди, підтримувати чистоту у своєму місті чи селі.

Для кращого розуміння ми разом склали невеличкий перелік справжніх українців:

- Той, хто говорить українською — українець.
- Той, хто знає свою історію — українець.
- Той, хто допомагає іншим — українець.
- Той, хто любить свою землю — українець.

Наприкінці бесіди кожна дитина мала змогу сказати, чим вона пишається в Україні або чому радіє, живучи в нашій країні. Це викликало щирі й теплі емоції, діти із задоволенням ділилися власними думками.

Бесіда «Що означає бути українцем» стала не лише пізнавальною, а й сприяла вихованню у дітей гордості за свою національну належність, пошани до культури рідного народу та бажання робити добрі справи для рідної країни.

Також велике значення мали бесіди на тему «Державні символи України», під час яких учні знайомилися з гербом, прапором, гімном України, дізнавалися про їх значення та історію. Ці знання є основою для формування у дітей розуміння належності до своєї держави та гордості за неї.

Особливе місце займали розмови «Чому ми любимо свою Батьківщину», де кожна дитина мала можливість висловити власні думки, поділитися тим, що їй найбільше подобається в Україні. Такі бесіди не лише збагачували знання учнів, а й сприяли формуванню емоційного ставлення до своєї країни, що є необхідною умовою виховання справжнього патріота.

Метою бесіди було допомогти дітям задуматися над тим, що таке Батьківщина, чому вона важлива для кожної людини, за що ми можемо любити свій рідний край, і як цю любов можна проявляти в повсякденному житті.

Розпочали ми розмову з простого запитання: — Як ви думаєте, що таке Батьківщина? Де вона знаходиться?

Діти відповідали по-різному: для когось Батьківщина — це їхній дім, село чи місто, школа, для когось — вся наша країна Україна.

Далі ми разом з дітьми визначили: Батьківщина — це місце, де ти народився, де живе твоя родина, твої друзі, де звучить рідна мова, ростуть знайомі дерева й квіти, де все тобі близьке й рідне.

Після цього ми почали міркувати, за що можна любити свою Батьківщину. Діти називали різні речі:

- за красиву природу — зелені ліси, сині гори, квітучі луки, блакитні річки;
- за гарні українські казки, пісні, вірші;
- за маму й тата, які живуть у нашій країні;
- за друзів, з якими можна гратися;
- за цікаві свята й традиції.

Особливу увагу звернули на те, що любов до Батьківщини проявляється не лише у словах, а й у вчинках. Наприклад:

- оберігати природу, не смітити;
- допомагати дорослим і друзям;

- гарно вчитися, щоб стати корисним для своєї країни;
- з повагою ставитися до рідної мови.

Щоб зробити бесіду емоційно яскравішою, кожна дитина завершила речення «Я люблю Україну за...», висловлюючи свої почуття. Це допомогло кожному відчутися себе частинкою великої родини — українського народу.

Наприкінці бесіди ми разом зробили висновок: Любити Батьківщину — означає берегти все, що нам дороге, пишатися тим, що ми — українці, і завжди пам'ятати про те, що Україна — наш спільний дім.

Завдяки такому підходу діти не лише отримували нові знання, а й поступово усвідомлювали свою приналежність до рідного краю, починали відчувати гордість за свою країну та бажання робити добрі справи для її блага.

У процесі роботи з учнями 1 класу ми добирали короткі, яскраві за змістом вірші про Україну, її природу, мову, народ. Особливо дітям подобалися твори, у яких оспівувалася краса рідного краю, знайомі пейзажі, образи батьків, бабусі, дідуся, що робило зміст близьким і зрозумілим для маленьких школярів.

Вивчення пісень про Україну проводилося в ігровій, ненав'язливій формі. Спочатку ми слухали пісню, обговорювали її зміст, з'ясовували значення незрозумілих слів, а потім поступово розучували куплет за куплетом. Для створення позитивного настрою використовувалися рухливі елементи, жести, ігрові рухи під час співу.

Завдяки вивченню віршів і пісень у дітей формувалася любов до рідного слова, розвивалася пам'ять, мовлення, збагачувався словниковий запас. Важливо, що саме через поетичне слово та музику діти вчилися відчувати гордість за свою Батьківщину, пишатися тим, що вони — українці. Приклади віршів можна переглянути в Додатку Г.

Під час організації перегляду мультфільмів ми добирали короткі, змістовні мультфільми, які знайомили дітей з основними подіями з історії України, традиційними святами, ремеслами, народними піснями, легендами, казками. Окрему увагу приділяли мультфільмам про державні символи України — Герб, Прапор, Гімн, про видатних українців, які прославили нашу країну.

Перед початком перегляду обов'язково проводилася підготовча бесіда: дітям пояснювали, на що слід звернути увагу, які нові слова вони можуть почути. Після перегляду ми обговорювали побачене: ставили запитання, діти ділилися своїми враженнями, думками, що їм найбільше запам'яталося або сподобалося.

Такий підхід не лише допомагав краще засвоїти матеріал, а й формував емоційно-ціннісне ставлення до історії та культури рідного краю, розвивав уміння висловлювати свої думки, бути уважними слухачами й активними учасниками обговорення.

Перегляд освітніх мультфільмів значно підвищував інтерес дітей до теми України, стимулював бажання дізнаватися більше про рідну країну, а також сприяв розвитку патріотичних почуттів, гордості за свою Батьківщину.

Серед переглянутих були серії коротких мультфільмів «Це – наше і це – твоє», які просто й цікаво розповідають про українські традиційні речі — вишиванку, писанку, борщ, Петриківський розпис, гопак, тризуб, кобзу. Діти дізналися про значення цих предметів у житті українців, про їхню символіку й історичне коріння.

Також діти переглянули мультфільми про державні символи України — прапор, герб і гімн. Це допомогло краще зрозуміти їхнє значення для кожного громадянина України, викликало відчуття гордості та приналежності до українського народу.

Особливо зацікавила дітей серія мультфільмів «Моя країна – Україна», де у формі казок і легенд розповідається про різні куточки нашої країни, їхню історію, звичаї, видатних особистостей. Завдяки цьому діти не лише розширили свої знання, а й емоційно «доторкнулися» до культури різних регіонів України.

Окрім цього, ми використовували мультфільми про українські традиції та свята — Різдво, Великдень, Івана Купала. Перегляд таких матеріалів допомагав дітям краще зрозуміти, як жили їхні предки, чому ми сьогодні продовжуємо ці традиції, та що означає бути частиною великої дружної української родини.

Однією з форм роботи під час реалізації методики формування патріотичних почуттів у першокласників стала інтерактивна гра «Впізнай

символ України». Гра проводилася у формі змагання, що одразу викликало інтерес та активність дітей.

Для організації гри було підготовлено картки із зображеннями державних символів України (прапор, герб, гімн), а також відомих пам'яток, історичних місць, традиційних українських предметів (наприклад, писанка, калина, вишиванка, кобза, хата-мазанка, Петриківський розпис).

Учням пропонувалося по черзі брати картку, роздивлятися її та відповідати на запитання: «Що це?», «Що воно означає?», «Чому це важливо для українців?». За правильні відповіді діти отримували фішки або аплодисменти від однокласників. Особливо цікаво було слухати пояснення дітей своїми словами, як вони розуміють значення символів.

Для поглиблення гри використовувалися додаткові завдання:

- «Знайди серед кількох зображень символ України»;
- «Продовж речення: “Прапор України – це...”»;
- «Вгадай, про який символ йдеться» за коротким описом учителя.

Такі ігрові форми сприяли активному залученню всіх дітей, розвитку їхньої уважності, пам'яті, уміння висловлювати власні думки. Гра допомогла закріпити знання про найважливіші символи України, сформувати у дітей розуміння їхнього значення, викликати почуття гордості за свою країну.

Інтерактивна гра виявилася ефективним засобом у поєднанні навчання з емоційним переживанням, що позитивно вплинуло на формування патріотичних почуттів у молодших школярів.

Важливою складовою роботи над формуванням патріотичних почуттів у першокласників став розвиток емоційно-ціннісного ставлення до рідної країни. Саме через емоції, особисті враження та переживання діти поступово усвідомлюють значущість своєї Батьківщини, починають відчувати гордість за неї.

З цією метою в освітньому процесі були запроваджені хвилинки любові до України. Щоранку перед початком занять ми проводили невеличке емоційне налаштування, під час якого кожна дитина мала можливість сказати одне слово,

з яким у неї асоціюється Україна. Це могли бути слова: «рідна», «красива», «добра», «мама», «пісня», «соловей», «хліб», «вишиванка», «казка». Така проста вправа давала змогу налаштувати дітей на позитив, формувала уявлення про багатогранність образу рідної країни.

Окрім цього, проводилися тематичні ранкові зустрічі під назвою «Що я люблю в Україні». Під час таких зустрічей діти ділилися своїми думками, міркуваннями, розповідали про улюблені місця, страви, свята, спогади, пов'язані з Україною. Ми допомагали доповнювати відповіді, розширювати знання дітей, підтримувати кожен висловлений думку, щоб кожен відчув свою важливість.

Такі заходи сприяли формуванню у дітей позитивного емоційного ставлення до рідної країни, розвитку вміння висловлювати власні почуття та думки, виховували любов до Батьківщини, гордість за її красу, традиції, історію.

Емоційна залученість дітей у процес пізнання своєї країни стала основою для подальшого глибшого засвоєння знань про Україну та активної участі в патріотичних заходах.

Важливою частиною методики формування патріотичних почуттів у першокласників стала організація рухливих ігор та казкових подорожей рідними куточками України. Такий підхід відповідає віковим особливостям молодших школярів, оскільки саме у грі діти найкраще засвоюють нові знання, активно залучаються до процесу навчання, виявляють емоції та фантазію. Приклади рухливих ігор можна переглянути в Додатку Д.

Під час проведення занять діти разом з учителем вирушали в уявні казкові подорожі різними містами та селами України. Наприклад, «подорожували» до Карпат, милувалися уявними вершинами, «збирали» букові листочки, слухали легенди про гори. Іншого разу «відвідували» Київ — знайомилися з його визначними місцями, розглядали зображення Софійського собору, Дніпра, Золотих воріт. Такі подорожі були доповнені рухливими іграми, у яких діти мали, наприклад, «збирати калину», «перестрибувати через Карпати», «передавати вишиванку».

Важливе місце посідали творчі заняття, які допомагали закріпити отримані знання. Діти із задоволенням малювали улюблені куточки рідного краю, ділилися власними враженнями про рідне місто чи село. Окремо проводилися заняття з виготовлення аплікацій, таких як *«Прапор України»*, *«Калина — символ України»*, *«Рушничок для мами»*. Робота руками допомагала краще запам'ятати символіку, а також викликала гордість за власну творчість.

Одним із важливих напрямів роботи щодо формування патріотичних почуттів у першокласників стало активне залучення дітей до різноманітних видів діяльності патріотичного спрямування. Саме участь у спільних творчих проєктах, акціях, виставках сприяє формуванню усвідомленого ставлення до своєї Батьківщини, виховує почуття відповідальності, гордості та єдності з однолітками.

В рамках діяльнісного компонента було організовано патріотичні акції у класі. Однією з таких ініціатив стало створення класного куточка *«Я — маленький українець»*. Учні разом з учителем працювали над його оформленням: малювали себе у національному вбранні, вирізали та прикрашали рамки, підписували свої імена. У куточку також розміщувалися фотографії з родинних свят, малюнки із символікою України, короткі вислови дітей про те, за що вони люблять свою країну. Така спільна робота згуртовувала клас, давала дітям відчуття причетності до чогось важливого, допомагала краще усвідомити, що означає бути українцем.

Окрім цього, було проведено виставку дитячих малюнків *«Я і моя Україна»*. Діти малювали те, що для них є символом України: родинну оселю, квітучі поля, соняшники, калину, український прапор, рідні місця. На виставці учні мали змогу розповісти про свої роботи, поділитися власними думками, що сприяло розвитку мовлення, вмінню висловлювати свої почуття й емоції.

Ще одним важливим напрямком у роботі над формуванням патріотичних почуттів у першокласників було проведення святкових заходів та тематичних тижнів, які дозволяли глибше зануритися у культуру, традиції та мову України.

Зокрема, в школі було організовано «Тиждень української мови», під час якого діти знайомилися з багатством української мови через різноманітні ігри, вправи, читання віршів та казок. Учні мали змогу розширити свій словниковий запас, навчитися виразно читати, висловлювати власні думки та почуття рідною мовою. В рамках тижня проводилися конкурси малюнків, створення плакатів, читання віршів, що стимулювало інтерес до мови як важливої складової національної ідентичності.

Завдання «Тижня української мови»

1. Ознайомлення з багатством української мови

–Проведення коротких тематичних бесід про красу і унікальність української мови, її роль у житті кожного українця.

– Читання та розучування простих віршів і прислів'їв українською мовою, що допомагає розширити словниковий запас.

2. Розвиток мовленнєвих навичок

–Проведення ігор на розвиток правильної вимови, звукового сприйняття та інтонації (наприклад, загадування загадок, мовленнєві ланцюжки).

–Вправи на формування умінь логічно будувати речення та відповідати на запитання.

3. Творчі завдання

–Малювання ілюстрацій до прочитаних казок або віршів, щоб закріпити зміст творів.

–Створення колективного плакату «Українська мова — це...», де діти висловлюють свої думки про мову.

4. Розширення знань про українські традиції

–Розповіді про свята, пов'язані з українською мовою (наприклад, День української писемності і мови).

–Ознайомлення з відомими українськими письменниками та їхніми творами для дітей.

5. Ігрові завдання та конкурси

– Проведення конкурсів на краще декламування віршів, загадок чи скоромовок.

– Організація мовних ігор («Пошук слова», «Хто більше назв кольорів скаже українською», «Українські загадки»).

6. Домашні завдання з батьками

– Пропозиція батькам разом з дітьми читати українські казки або вірші, обговорювати їх зміст, записувати нові слова.

Також було проведено «Тиждень рідної пісні», присвячений вивченню українських народних пісень та сучасних патріотичних творів. Під час цього тижня діти співали разом, слухали записи пісень, вивчали їхній зміст, обговорювали, що саме у піснях викликає у них гордість і любов до України. Тематичні заняття та ігри, пов'язані з музикою, допомагали дітям емоційно збагатитися, розвивати слух, пам'ять, вокальні навички.

Завдання «Тижня рідної пісні»

1. Ознайомлення з українськими піснями

– Проведення коротких розповідей та бесід про значення української пісні в культурі народу, її роль у збереженні традицій і патріотизмі.

– Прослуховування і спільне співання народних пісень та сучасних патріотичних творів, які легко запам'ятовуються дітьми.

2. Розвиток музичних і вокальних навичок

– Вивчення простих пісень із рухами або танцювальними елементами, щоб діти могли не лише співати, а й рухатися в такт музиці.

– Проведення ігор, що розвивають музичний слух, пам'ять і ритм (наприклад, повторення ритмічних малюнків, спів за зразком).

3. Творчі завдання

– Малювання ілюстрацій до улюблених українських пісень, що допомагає глибше зрозуміти їх зміст та настрій.

– Спільне створення колективної пісенної книжки з текстами та малюнками.

4. Ознайомлення з музичними інструментами України

- Розповіді про традиційні українські музичні інструменти (бандура, сопілка, трембіта) з показом зображень або відео.

- Можливість дітям потримати прості музичні інструменти або виконати ритмічні вправи з ними.

5. Святкові заходи і концерти

- Організація невеликих концертів або виступів, де діти співають вивчені пісні перед однокласниками або батьками.

- Проведення тематичних ігор, конкурсів (наприклад, «Хто краще заспіває», «Вгадай пісню»).

6. Домашні завдання з батьками

- Пропозиція батькам разом із дітьми співати українські пісні, обговорювати їхній зміст, слухати записи, записувати відео або аудіо виступи.

Проведення таких святкових та тематичних заходів сприяло створенню позитивного емоційного фону у класі, згуртовувало дітей, формувало почуття належності до українського народу, пробуджувало інтерес до національної культури та традицій.

Учнів 1 класу активно залучали до участі у шкільних заходах патріотичного спрямування, зокрема до святкування Дня Соборності України та Дня вишиванки, що мало важливе виховне значення для формування їхньої національної свідомості. Під час підготовки та проведення цих свят діти долучалися до різноманітних форм діяльності, доступних і зрозумілих для молодшого шкільного віку: брали участь у рухливих іграх з національним змістом, тематичних конкурсах, виконували патріотичні пісні, декламували вірші, а також презентували власні малюнки й інші творчі роботи, присвячені Україні та її символам. Така активна участь сприяла не лише закріпленню знань про державні та народні традиції, а й створювала позитивний емоційний фон, який допомагав дітям глибше пережити зміст свят. Участь у колективних заходах формувала в учнів відчуття єдності з однокласниками та причетності до життя своєї країни, допомагала усвідомити значення важливих національних дат і сприяла вихованню почуття гордості за свою Батьківщину.

Також з метою формування патріотичних почуттів у дітей було організовано спільне творче завдання — складання колективного колажу «Моя рідна країна», яке поєднувало елементи образотворчої діяльності, співпраці та емоційного переживання. Під час виконання цього завдання учні разом малювали, вирізали та клеїли зображення, що асоціювалися з Україною: Державний прапор і герб, краєвиди рідного краю, визначні місця, елементи національного одягу, народні символи й традиції. Кожна дитина мала змогу зробити власний внесок у спільну роботу, що сприяло відчуттю значущості та причетності до загального результату.

Колективна форма діяльності стимулювала взаємодію між учнями, розвивала навички співпраці, взаємодопомоги та відповідальності, а також сприяла згуртуванню дитячого колективу. Водночас творче завдання активізувало уяву школярів, дозволяло їм через образи та символи виразити власне ставлення до Батьківщини. Обговорення готового колажу допомогло дітям глибше усвідомити значення рідної землі у власному житті, сформувати позитивне емоційно-ціннісне ставлення до України та закріпити знання про її культурну й національну спадщину.

Запропонована методика формування патріотичних почуттів у учнів 1 класу розроблена з урахуванням психолого-вікових особливостей молодших школярів, для яких характерні наочно-образне мислення, емоційна чутливість, потреба в ігровій діяльності та позитивному прикладі дорослих. Методика базується на ігровому підході як провідному засобі навчання і виховання у цьому віці, що забезпечує природне, ненав'язливе засвоєння дітьми знань про Батьківщину. Важливою складовою є інтеграція українознавчої тематики в зміст різних навчальних предметів (читання, українська мова, образотворче мистецтво, «Я досліджую світ»), що сприяє формуванню цілісного уявлення про Україну та її культурні цінності.

Методика також передбачає активне залучення батьків до виховного процесу через спільні творчі завдання, участь у шкільних заходах, тематичних виставках і родинних святах, що посилює виховний вплив та забезпечує єдність

вимог сім'ї і школи. Реалізація методики спрямована на розвиток трьох взаємопов'язаних компонентів патріотизму: пізнавального (формування елементарних знань про державні символи, традиції, рідний край), емоційно-ціннісного (виховання почуття любові, гордості та поваги до Батьківщини) та діяльнісного (залучення учнів до практичної, творчої й соціально значущої діяльності). Для цього використовуються тематичні бесіди, читання художніх творів, виконання творчих завдань, рухливі ігри з національним змістом, а також участь у класних і загальношкільних заходах патріотичного спрямування. Ефективність запропонованої методики планується оцінити на наступному етапі дослідження шляхом порівняльного аналізу змін у рівні сформованості патріотичних почуттів першокласників до і після її впровадження.

3.3 Аналіз результатів педагогічного експерименту

Для оцінки ефективності запропонованої методики формування патріотичних почуттів у учнів 1 класу було проведено контрольний етап дослідження. На цьому етапі ми використали те саме анкетування, що й на констатувальному етапі, щоб забезпечити порівнянність отриманих даних.

Анкета включала питання, спрямовані на виявлення пізнавального, емоційно-ціннісного та діяльнісного компонентів патріотизму. Діти виконували завдання в ігровій формі, що відповідало їхньому віку, і дало змогу об'єктивно оцінити рівень сформованості патріотичних почуттів.

Отримані результати контрольного анкетування були порівняні з даними, зібраними на початковому етапі дослідження, щоб виявити динаміку змін. Аналіз цих порівнянь дозволив зробити висновки щодо ефективності запропонованої методики та визначити її вплив на розвиток патріотичних почуттів у першокласників.

Проаналізуємо результати анкетування на контрольному етапі дослідження.

Частина 1. Пізнавальний компонент

Результати опитування засвідчили, що учні в цілому мають достатній рівень базових знань про свою державу. Переважна більшість дітей правильно

називали назву країни та її столицю — понад 80 % відповідей були вірними (Україна, Київ), що свідчить про сформованість елементарних уявлень про державну належність. Також учні впевнено впізнавали Державний прапор України, правильно називали його кольори та пояснювали їх значення на елементарному рівні, що є показником зростання обізнаності з національною символікою. Майже всі опитані визначили гімн України як головну пісню держави, що підтверджує наявність у дітей первинного розуміння символів, які об'єднують націю. Водночас під час відповідей на запитання, пов'язані з державними та народними святами, частина учнів демонструвала неточні, фрагментарні або узагальнені знання, іноді плутаючи назви свят або не пояснюючи їх зміст.

Частина 2. Емоційно-ціннісний компонент

Аналіз відповідей учнів на відкриті запитання засвідчив формування більш стійкого та усвідомленого емоційного ставлення до Батьківщини порівняно з початковим етапом дослідження. Більшість дітей у своїх висловлюваннях демонстрували позитивні асоціації, пов'язані з Україною, підкреслюючи її природну красу, рідний край, національні традиції, сімейні цінності та близьке оточення. Такі відповіді свідчать про поступове формування емоційно-ціннісного ставлення до рідної країни як важливої складової власної ідентичності. Понад 70 % учнів зазначали, що відчувають гордість за Державний прапор України, проявляли зацікавленість під час слухання розповідей про історію, культуру та символи держави, активно долучалися до обговорень. Водночас у частини дітей спостерігалася недостатня емоційна залученість: їхні відповіді були стриманими, короткими або нейтральними, без яскраво виражених почуттів. Це свідчить про необхідність подальшої цілеспрямованої роботи над розвитком емоційного компонента патріотичного виховання, зокрема через використання художнього слова, ігрових методів, творчих завдань та емоційно насичених форм роботи, що сприятимуть поглибленню особистісного переживання дітьми приналежності до своєї Батьківщини.

Частина 3. Діяльнісний компонент

Результати опитування свідчать про зростання активності учнів у заходах патріотичного спрямування. Понад 65 % школярів зазначили, що завжди або досить часто беруть участь у святкуваннях, тематичних заходах, конкурсах та виховних годинах, присвячених Україні, її культурі та традиціям. Це вказує на поступове формування в дітей позитивної мотивації до участі в колективній діяльності патріотичного характеру та усвідомлення її значущості. Майже всі учні мали досвід створення малюнків на тему України, державних символів, рідного краю, що свідчить про активне залучення дітей до творчої діяльності як ефективного засобу патріотичного виховання. Художня діяльність дозволяла школярам не лише відтворювати національні образи, а й емоційно переживати свою причетність до Батьківщини. Водночас відкриті відповіді на запитання щодо вигаданого або нового свята продемонстрували ініціативність учнів, їхню готовність пропонувати власні ідеї, бажання брати активну участь у підготовці та проведенні патріотичних заходів. Це свідчить про розвиток творчого мислення, соціальної активності та формування внутрішньої потреби долучатися до спільної справи, спрямованої на утвердження національних цінностей.

Розглянемо результати у вигляді діаграми у відсотковому співвідношенні.

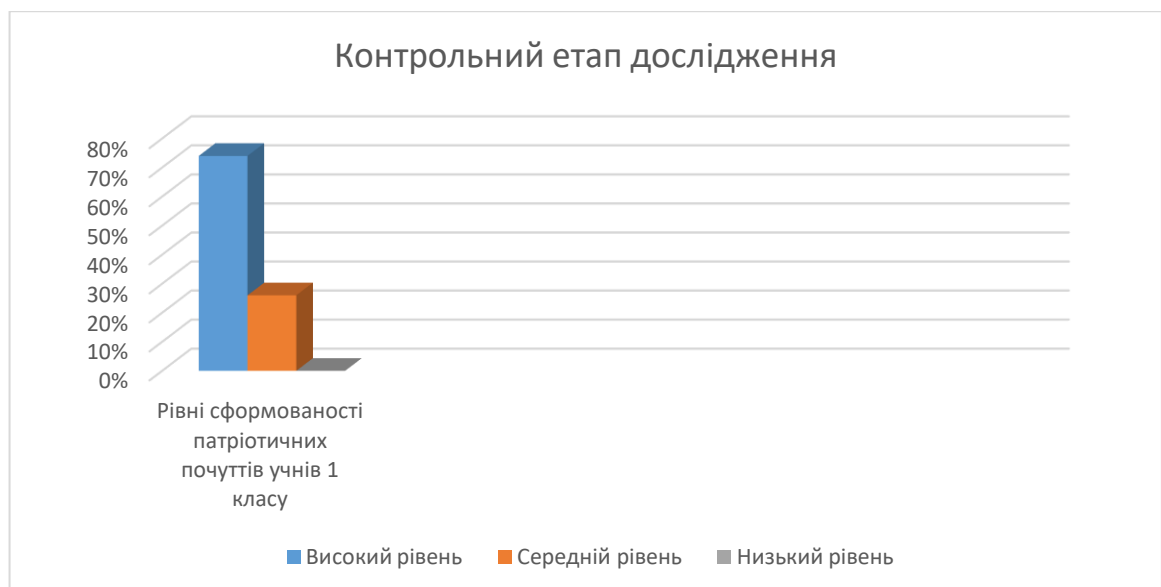

Рис 2. Контрольний етап дослідження

Результати контрольного етапу свідчать про помітне підвищення рівня сформованості патріотичних почуттів у учнів 1 класу за всіма трьома

компонентами — пізнавальним, емоційно-ціннісним та діяльнісним. Високий рівень – 74%, середній рівень – 26%, низький рівень – 0%.

Розглянемо результати констатувального та контрольного етапу дослідження у порівняльній діаграмі.

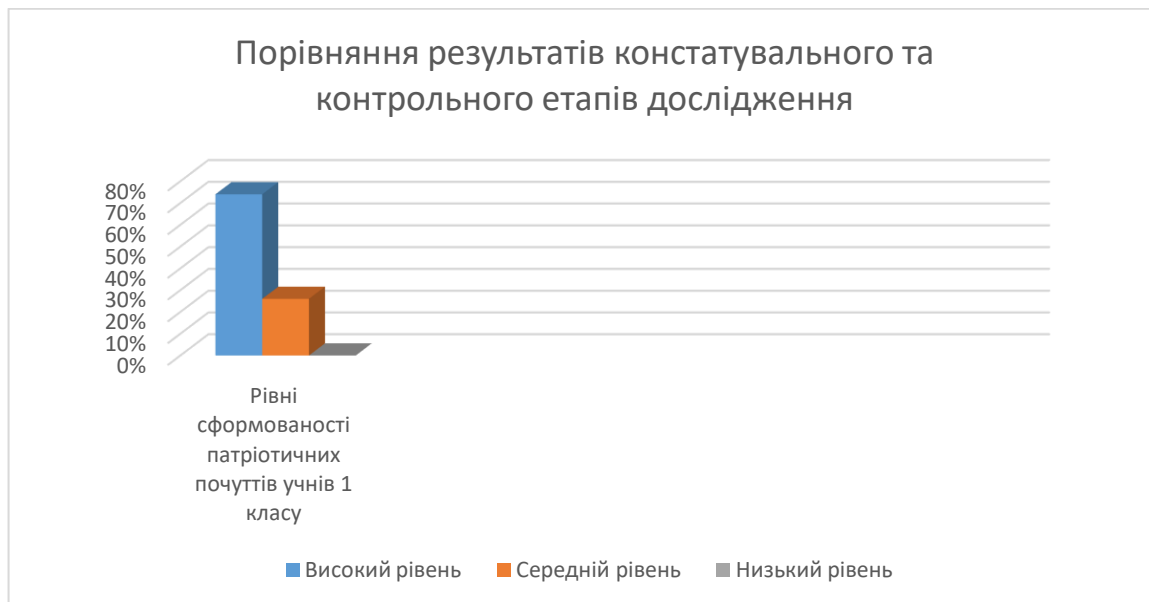

Рис 3. Порівняння результатів констатувального та контрольного етапів дослідження

За результатами контрольного етапу дослідження спостерігаються позитивні зміни у рівні сформованості патріотичних почуттів серед учнів 1 класу. Якщо на початковому етапі переважала кількість дітей із середнім рівнем (62%), а високий рівень мали лише 28% учнів, то після впровадження методики кількість учнів із високим рівнем значно зросла — до 74%. Водночас частка учнів із середнім рівнем знизилася до 26%, а кількість дітей із низьким рівнем повністю зникла (було 10%).

Такі зрушення свідчать про те, що запропоновані форми роботи — ігровий підхід, інтеграція тематики патріотизму в різні навчальні предмети, творча діяльність та активна участь у заходах — значно покращили знання дітей про Батьківщину, їх емоційне ставлення та мотивацію до активної участі у патріотичних акціях.

Особливо важливо, що діти стали більш ініціативними, проявляють більшу зацікавленість до державних символів, традицій і свята, що підтверджують відповіді на відкриті питання анкети. Це свідчить про глибше засвоєння

цінностей патріотизму та формування стабільних емоційно-ціннісних орієнтирів.

Отже, методика не лише покращила рівень знань і почуттів, але й стимулювала діяльнішу активність дітей, що є важливим показником справжнього формування патріотизму у молодших школярів. Це підтверджує її доцільність і рекомендує для подальшого впровадження та розвитку в освітньому процесі початкової школи.

Висновки до 3 розділу

У розділі 3 проведено комплексне дослідження, спрямоване на виявлення рівня сформованості патріотичних почуттів у учнів 1 класу, розробку та впровадження ефективних форм і методів їх виховання, а також аналіз результатів педагогічного експерименту.

Проведено констатувальне анкетування, яке дозволило визначити початковий рівень патріотичних почуттів серед першокласників, що слугувало відправною точкою для подальшої роботи.

Описано комплекс форм і методів, які були використані для формування патріотизму, зокрема ігровий підхід, інтеграцію тематичних завдань у різні навчальні предмети, творчу діяльність та залучення дітей і батьків до патріотичних заходів. Запропонована методика була адаптована з урахуванням вікових особливостей учнів, що сприяло підвищенню їх зацікавленості та активності.

Проведено аналіз результатів контрольного анкетування, що виявило позитивну динаміку у рівні патріотичних почуттів. Значне зростання частки учнів із високим рівнем свідчить про ефективність застосованих форм і методів. Зокрема, діти покращили знання про Батьківщину, стали більш емоційно залученими та активними у патріотичній діяльності.

Таким чином, практичне впровадження методики підтвердило її дієвість і доцільність використання в освітньому процесі початкової школи для формування стійких патріотичних почуттів у молодших школярів.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Результати нашого дослідження дають змогу зробити наступні висновки:

1. Обґрунтовано, що патріотизм — це глибоке почуття любові, поваги та відповідальності за свою Батьківщину, яке включає знання історії, традицій, культури та державних символів. Воно є важливим компонентом морального і духовного розвитку особистості, що формує її громадянську позицію, національну самосвідомість і готовність до активної участі у житті суспільства.

Виховання патріотичних почуттів у дітей початкової школи має особливе значення, оскільки в цей період закладаються основи світогляду, формуються ціннісні орієнтири та емоційні зв'язки з рідним краєм. Патріотизм виховує у молодшого школяра почуття гордості за свою країну, повагу до її традицій і культури, а також відповідальність за майбутнє своєї держави. Патріотизм відіграє ключову роль у формуванні цілісної, соціально відповідальної особистості, здатної усвідомлювати свою приналежність до нації і брати активну участь у розвитку суспільства. Виховання патріотизму сприяє не лише розвитку індивідуальних рис характеру, а й зміцненню суспільної єдності, що є фундаментом стабільності й процвітання держави.

2. Висвітлено, що національно-патріотичне виховання в умовах війни набуває особливої актуальності та має свої специфічні особливості. Війна як складний соціально-політичний і гуманітарний виклик не лише загострює почуття національної ідентичності, а й потребує особливого підходу до виховання молодого покоління.

В умовах війни патріотичне виховання повинно бути спрямоване на формування у дітей глибокого розуміння цінності миру, усвідомлення значущості захисту рідної землі, виховання мужності, стійкості та відповідальності за долю держави. Особлива увага приділяється розвитку емоційно-ціннісного ставлення до України, зміцненню національної самосвідомості та почуття єдності з народом.

Також важливо враховувати психологічний стан дітей у воєнний час, підтримувати їх емоційний комфорт через творчі, ігрові та інтерактивні форми

роботи, що допомагають долати страх і тривогу. Національно-патріотичне виховання у таких умовах сприяє формуванню у молодших школярів стійких моральних цінностей і готовності до активної громадянської позиції. Особливості національно-патріотичного виховання в умовах війни полягають у комплексному поєднанні знань, емоційної підтримки та практичної діяльності, що разом сприяють вихованню справжніх громадян, здатних захищати і розбудовувати свою країну навіть у найскладніших обставинах.

3. Для дослідження рівня обізнаності педагогів щодо проблеми патріотичного виховання у молодших школярів було проведено анкетування серед вчителів ліцею. В опитуванні взяли участь 10 педагогів, які активно працюють з учнями початкової школи. Результати анкетування дали змогу глибше зрозуміти стан роботи з формування патріотичних почуттів у навчальному закладі.

Аналіз відповідей показав, що більшість педагогів систематично впроваджують у навчально-виховний процес різноманітні форми патріотичного виховання, зокрема тематичні бесіди, ігрові заняття, використання української народної творчості та державної символіки. Вчителі усвідомлюють важливість розвитку національної самосвідомості та формування у дітей почуття гордості за свою країну. Водночас, ряд відповідей вказують на наявність певних труднощів у педагогічній діяльності. Зокрема, відзначається нестача сучасних методичних матеріалів, необхідність використання інтерактивних технологій, а також брак спеціалізованих тренінгів і курсів підвищення кваліфікації з питань національно-патріотичного виховання. Педагоги зазначають, що ці фактори обмежують ефективність проведених заходів і потребують уваги з боку керівництва навчального закладу та органів освіти.

Можна зробити висновок, що педагогічний колектив ліцею демонструє високий рівень зацікавленості та активності у сфері патріотичного виховання молодших школярів. Проте для подальшого підвищення якості цієї роботи необхідно забезпечити педагогів додатковими ресурсами, надати можливість проходження спеціалізованих курсів, а також впроваджувати

інноваційні методики, що відповідають сучасним вимогам освітнього процесу. Результати анкетування підтверджують важливість системного підходу до розвитку патріотичного виховання, який поєднує професійний розвиток педагогів та оновлення матеріальної й методичної бази навчального закладу.

4. Наше дослідження з формування патріотичних почуттів учнів 1 класу складалося з трьох основних етапів: констатувального, формувального та контрольного.

На констатувальному етапі було визначено мету та завдання дослідження, обрано методи діагностики, зокрема анкетування, а також розроблено критерії та показники оцінювання рівня сформованості патріотичних почуттів. Цей етап дозволив виявити початковий рівень знань, емоційного ставлення та діяльності учнів щодо їхньої Батьківщини.

Формувальний етап передбачав впровадження розробленої методики, що базувалася на інтеграції пізнавальних, емоційно-ціннісних і діяльнісних компонентів виховання. На цьому етапі були організовані тематичні заняття, ігри, творчі проекти, патріотичні акції та заходи, спрямовані на підвищення рівня патріотичних почуттів у дітей.

Контрольний етап включав повторне анкетування з використанням тих же інструментів діагностики, що й на початку дослідження, для порівняння результатів і визначення ефективності застосованої методики. Аналіз отриманих даних показав позитивну динаміку у формуванні патріотичних почуттів у учнів, що свідчить про доцільність та результативність обраної системи роботи.

Запропонована система роботи з формування патріотичних почуттів у учнів 1 класу базується на комплексному поєднанні пізнавальних, емоційно-ціннісних та діяльнісних компонентів виховання. Вона враховує вікові та психологічні особливості молодших школярів і спирається на ігрові, інтегративні та творчі методи навчання.

Пізнавальний напрямок системи включав тематичні бесіди, вивчення віршів, пісень і перегляд освітніх мультфільмів, що сприяли поглибленню знань дітей про державні символи, традиції та історію України. Емоційно-ціннісний

компонент реалізовувався через щоденні хвилинки любові до Батьківщини, ранкові зустрічі, рухливі ігри та творчі заняття, які формували у дітей позитивне ставлення до країни, її культури та природи. Діяльнісний аспект був представлений організацією патріотичних акцій, свят, тематичних тижнів і творчих проєктів, що сприяли розвитку активної громадянської позиції та практичній участі учнів у житті школи. Завдяки такій системі вдалося створити сприятливе середовище для формування у дітей почуття приналежності до своєї держави, виховати повагу до національних цінностей та стимулювати бажання брати участь у патріотичних заходах.

Аналіз ефективності застосованої методики показав позитивну динаміку у формуванні патріотичних почуттів у учнів 1 класу, що свідчить про доцільність та результативність обраної системи роботи. Запропонована система формування патріотичних почуттів базується на комплексному поєднанні пізнавальних, емоційно-ціннісних та діяльнісних компонентів виховання. У її межах використовуються різноманітні методики: ігрові — рольові ігри; творчі — малювання, аплікації; інтерактивні — презентації, квести; практично діяльнісні — екскурсії; музично-ритмічні — рухливі ігри під музику.

5. За результатами контрольного етапу дослідження було зафіксовано позитивні зміни у рівні сформованості патріотичних почуттів серед учнів 1 класу. На початковому етапі більшість дітей (62%) мала середній рівень патріотизму на початку дослідження. Учні знали основні символи, та могли висловити любов до Батьківщини. Високий рівень відзначався лише у 28%, тільки невелика кількість дітей уже виявляла емоційно-позитивне ставлення до України, через поведінку, прийняття участі у заходах та інше. Після впровадження запропонованої методики кількість учнів із високим рівнем патріотичних почуттів значно зросла — до 74%, зростання майже втричі відсотків, показує що методика була ефективно, більшість учнів продемонстрували емоційну зацікавленість, кращі знання, та активність у заходах. Тоді як частка дітей із середнім рівнем знизилася до 26%, це свідчить що відбулись позитивні зміни, учні демонструють достатній рівень

патріотичних почуттів. Важливо, що учнів із низьким рівнем патріотичних почуттів на контрольному етапі не виявлено, хоча на початку їх було 10%, такі зміни свідчать про ефективність застосованої системи роботи, яка базувалась на ігровому підході, інтеграції патріотичної тематики в різні навчальні предмети, творчих завданнях і активній участі дітей у патріотичних заходах. Завдяки цьому діти покращили свої знання про Батьківщину, зміцнили емоційне ставлення до неї і виявили високу мотивацію до активної громадянської позиції.

Отже, запропонована методика довела свою результативність у формуванні патріотичних почуттів у молодших школярів і може бути рекомендована для подальшого використання в освітньому процесі початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк Н., Хом'ярчук А. Національно-патріотичне виховання молодших школярів засобами декоративно-прикладного мистецтва. *Педагогічний часопис Волині*. 2018. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/15890>
2. Бедрій Х. В. Зміст, форми і методи патріотичного виховання дітей молодшого шкільного віку. *Наука і практика*. 2020. № 51. С. 75–79.
3. Безлюдна Н. Особливості національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану. *Збірник наукових праць Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2022. № 2. С. 76–83.
4. Безлюдна Н. Соціально-педагогічні умови реалізації національнопатріотичного виховання молодших школярів у період воєнного стану. 2022. № 7. С. 165–176.
5. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2-х кн. Кн. 2: Особистісно орієнтоване виховання Київ: Либідь, 2003. 344 с.
6. Бех І. Д. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Київ, 2014. 29 с.
7. Бех І. Патріотизм: сучасні ознаки та орієнтири виховання. *Рідна школа*. 2015. № 1–2. С. 3–6.
8. Білавич Г., Довгий О., Пасайлюк Г., Примаченко Н. Шкільне краєзнавство як чинник формування національно свідомої особистості учня початкової школи. *Молодь і ринок*. 2022. №6 (204). С. 23.
9. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с.
10. Будає В. Д. Патріотичне виховання студентської молоді: теоретичний аспект. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2017. № 2. С. 77–83.

11. Буклов Ю. Національно патріотичне виховання учнівської молоді: соціально-педагогічний аспект. *Молодь і ринок*. 2017. №12. С. 126–130.
12. Вашуленко О. Національно-патріотичне виховання молодших школярів на уроках літературного читання. URL: https://lib.iitta.gov.ua/733993/1/%D0%92%D0%B0%D1%88%D1%83%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E._%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf
13. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад і 65 голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
14. Гавлітіна Т. М. Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Київ, 2019. 20 С.
15. Галабурда М. В., Товканець Г.В. Застосування форм і методів національно-патріотичного виховання здобувачів початкової освіти у закладі загальної середньої освіти. Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів: збірник тез доповідей за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції (12-13 травня 2022 р., м. Мукачево). Мукачево: Вид-во МДУ, 2022. С. 46–48.
16. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави. *Рідна школа*. 2011. № 2. С. 9–14.
17. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 2012. 374 с.
18. Грищенко С.В., Ілішова О.М., Єфімов Д.В., Макогончук Н.В., Проблема національно-патріотичного виховання. *Теорія і методика професійної освіти. Інноваційна педагогіка*. 2022. №. 44. Т.1. С. 119–123
19. Даниляк Р., Муляр Н. Психолого-педагогічні аспекти патріот. виховання молодших школярів в умовах російсько-української війни (2014-2022 pp.). URL: <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/259995>.
20. Дейнега І. О., Кучеренко Т. А. Національно-патріотичне виховання молодших школярів. Педагогіка і психологія: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції

(м.Київ,Україна,5–6 квітня 2019 року). Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2019. С. 97–99.

21. Державний стандарт початкової загальної освіти. *Початкова школа*. 2018. №7-8.

22. Добровольська Л. Н., Чорновіл В. О. Національно-патріотичне виховання молодших школярів – пріоритетний напрям діяльності педагогів: Навчально-методичний посібник. Черкаси: Видавництво комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради». 2016. 140 с.

23. Закон України «Про громадянство України» (2001), Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

24. Закон України «Про освіту» (2017), Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

25. Івашковська В. Стратегія, методика та концептуальні засади військово-патріотичного виховання школярів. *Рідна школа*. 2012. № 11. С. 26–30

26. Калита Н. Формування основ національно-патріотичного виховання в учнів початкової школи. *Молодь і ринок*. 2019. №10. С. 30–33.

27. Калита Н., Пантюк М. Національно-патріотичне виховання учнів початкової школи. *Молодь і ринок*. 2021. №10. С. 19–23.

28. Кардашова І. Виховуємо патріотів України. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2013. № 5. С. 60–64.

29. Качур М. М. Поняття “патріотизм” в українській науковій педагогічній думці. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2013, № 6 (32). Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка. С. 54–61.

30. Качур М. М. Поняття «патріотизм» в українській науковій педагогічній думці. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 6. С. 54–59.

31. Конституція України, затверджена на Верховній Раді України 28 червня 1996 року.

32. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. *Педагогічна газета*. 2000. № 6 (72), червень. 6 с.

33. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді: додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641 // Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки України. 2015. № 8. С. 87–95.

34. Концепція національно-патріотичного виховання, 2022. URL: <https://nus.org.ua/news/mon-zatverdylu-novu-kontseptsiyu-patriotichnogo-vyhovannya/>

35. Концепція Нової Української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola>.

Коркішко О.Г. Патріотичне виховання молодших школярів: Методичні рекомендації вчителям початкових класів, вихователям груп подовженого дня, організаторам виховної роботи//За заг. ред. Проф. Сипченка В.І. Слов'янськ: Видавничий центр СДПУ, 2002. 38 с.

36. Корж Г. В. Національно-патріотичне виховання: соціальнополітичний та етнічний виміри. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2011. № 45. С. 148–156.

37. Кравченко А., Сахно М. Національно-патріотичне виховання молоді в Україні – вимога сьогодення. *Педагогічні науки*. 2015. № 63. С. 71–75.

38. Кульчицький В. Й. Патріотичне виховання як складова професійної підготовки майбутнього фахівця. *Науковий вісник Ужгородського університету. серія: «педагогіка. соціальна робота»*. 2019. №.1.С.88–90.

39. Кульчицький В. Й. Філософсько-світоглядні передумови розвитку патріотичного виховання в Україні (історичний аспект). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2014. №. 30. С. 76–79.

40. Математика: підручник для 1 кл. закладів загальн. середн. освіти : у 2-х ч.\ Н. Листопад. К: «Оріон». 2018. 144 с.

41. Мельник, О. П. Патріотизм у системі виховання учнів початкової школи . *Вісник освіти України*. 2021. № 7. С. 30–36.

42. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах, 2022 рік.
URL: <https://dspu.edu.ua/wp.pdf>

43. Мистецтво: підручник для 1 кл. закладів загальн. середн. освіти. \ Л. Масол, О. Гайдамака, О. Колотило. К: «Генеза». 2023. 144 с.

44. Носова О. Національно-патріотичне виховання підростаючого покоління в сучасних умовах. Досягнення та виклики національнопатріотичного виховання в регіоні [Текст]: матеріали VIII обласної науковопрактичної конференції (Київ, 10 листопада 2022 р.).Київ: Донецький ОБЛППО, 2022.С. 594–596.

45. Особливості організації роботи вчителів в умовах воєнного стану. За матеріалами Юридичного відділу ЦК Профспілки:
URL: <https://osvita.ua/school/87894/>

46. Паніна Л. Національно-патріотичне виховання учнівської молоді в умовах нової української школи. *Нова педагогічна думка*. 2020. № 1. С. 118–120.

47. Плівачук К. В. Педагогічні умови формування національної свідомості у школярів закладу загальної середньої освіти. Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах: матеріали Міжнародної науковопрактичної конференції (м. Київ, 25 листопада 2021 р.).Івано-Франківськ: «НАІР», 2021.С. 165–170.

48. Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України: Указ Президента України № 143/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1432022-41729>.

49. Ризюк А., Білавич Г. Виховання патріотичних почуттів учнів 1 класу. *Розвиток мовної особистості здобувача освіти. Збірник наукових праць кафедри початкової освіти та освітніх інновацій. Серія «Філологічні науки»*. Випуск 3. / Упорядник Г. Білавич. Івано-Франківськ, 2025. С. 72-78.

50. Розвиток громадянської спрямованості особистості : монографія / М. Й. Боришевський, Т. М. Яблонська, В. В. Антоненко та ін.; [за заг. ред. М. Й.

Боришевського]. Київ: Педагогічна думка, 2007. 186 с.

51. Система освіти: затверджено заходи щодо національнопатріотичного виховання дітей та молоді. URL:<https://mon.gov.ua/ua/news/sistema-osviti-zatverdzheno-zahodi-shodonacionalno-patriotichnogo-vihovannya-ditej-ta-ta-molodi>.

52. Сковорода Г. Вірші, пісні, байки, діалоги, трактати, притчі, прозові переклади, листи. Київ: Наукова думка, 2000. 261с.

53. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: у 5 т. Київ, 2005. Т.3. 282 с. 51.

54. Тарасенко М. Історія філософії України: підручник. Київ: Либідь, 2014. 416 с.

55. Устименко І. П. Патріотичне виховання учнівської молоді, окреслене війною. *Педагогічний вісник*. 2022. №1-2. С. 26–29.

56. Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні. Вибрані педагогічні твори: у 2 т. Київ, 2013. Т.1: Теоретичні проблеми педагогіки. 103 с.

57. Чорна К.І. Патріотизм – духовна цінність молодих громадян України. Цінності освіти і виховання. Науково-методичний збірник / За заг. 70 ред. О. В. Сухомлинської. Київ, 2017. С. 209–212.

58. Щербань П. Пам'ятай ім'я своє: заповіді сімейної педагогіки: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2006. 191 с.

59. Я досліджую світ : підручник для 1 кл. закладів загальн. середн. освіти : у 2-х ч. \ М. С. Вашуленко, В. Г. Бевз, Т. П. Єресько, О. Г. Трофімова. Київ. 2021. 160 с.

60. Янчук І. Виховуємо патріотів. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2009. № 5. С. 69-73.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкетування для вчителів

Чи вважаєте Ви виховання патріотичних почуттів важливим для учнів1 класу?

Так

Ні

Не знаю

Які методи виховання патріотизму Ви використовуєте у своїй практиці?
(Виберіть усі відповідні варіанти)

Розповіді про історію України

Ознайомлення з національними символами (прапор, герб, гімн)

Проведення свят національних свят (День Незалежності, День Конституції тощо)

Робота з літературними творами, що пропагують патріотизм

Виховні бесіди про значення бути патріотом

Використання мультимедійних матеріалів (відео, презентації)

Інтерактивні ігри та заняття на тему патріотизму

Участь учнів у благодійних акціях, зборі допомоги для військових

Ізоляція від політичних тем та ідеологій

Які труднощі під час виховання патріотичних почуттів у молодших школярів? (Виберіть усі відповідні варіанти)

Низький рівень цікавості учнів

Недостатнє розуміння теми батьками

Наявність матеріалів або ресурсів для проведення уроків

Психологічна нестабільність учнів через зовнішні особливості (війна, соціальні проблеми)

Неможливість створити відповідну атмосферу на уроках

Недостатній рівень підготовки вчителів

Як Ви оцінюєте вплив сучасної ситуації в країні на патріотичне виховання учнів 1 класу?

Позитивно, діти краще усвідомлюють важливість патріотизму

Негативно, учні дуже переживають через війну, що позначається на навчанні

Не впливає, діти сприймають інформацію з адаптацією до ситуації

Не можу оцінити

Які засоби психологічної підтримки Ви використовуєте для учнів під час виховних заходів, спрямованих на патріотичне виховання?

Арт-терапія (малювання, творчі завдання)

Ігрові методи (рольові ігри, групові завдання)

Групові бесіди, діалоги на патріотичні теми

Психологічні тренінги, вправи для зниження тривожності

Які теми є найбільш актуальними для проведення уроків патріотизму з учнями 1 класу?

Любов до Батьківщини та національні символи

Герої нашої країни (історія та сучасність)

Важливість світу та єдності в Україні

Українська культура та традиції

Гуманітарні цінності, такі як толерантність, допомога ближньому

Які додаткові ресурси або підтримку Ви вважаєте необхідними для покращення процесу виховання патріотичних почуттів у молодших школярів?

Більше навчальних матеріалів та посібників

Підвищення кваліфікації вчителів з патріотичного виховання

Психологічна підтримка дітей і батьків

Підключення громадських організацій до виховної роботи

Проведення семінарів, тренінгів для вчителів

Чи вважаєте Ви, що виховання патріотичних почуттів в умовах війни має особливу важливість для учнів?

Так

Ні

Не знаю

Як Ви вважаєте, які емоційні потреби учнів 1 класу в умовах війни повинні бути враховані під час патріотичного виховання?

Потреба в безпеці та підтримці

Потреба в емоційній стабільності та довірі

Потреба у впевненості в майбутньому

Потреба в оптимізмі та підтримці вчителя

Як Ви підтримуєте інтерес учнів до теми патріотизму та національної ідентичності на уроках?

Як Ви ставитеся до впровадження нових інноваційних методик або технологій у процес патріотичного виховання? Які з них Ви вважаєте найбільш корисними?

Яким чином Ви залучаєте батьків до процесу виховання патріотичних почуттів у своїх учнів? Які методи взаємодії з батьками Ви використовуєте?

Чи є у Вас приклад успішного впровадження патріотичних заходів чи проектів у Вашій школі? Поділіться, будь ласка, Вашим досвідом та результатами.

Анкета-гра для учнів 1 класу

Тема: *«Я маленький українець»*

Мета: Виявити рівень сформованості патріотичних почуттів учнів 1 класу.

Частина 1. Знайомство з Україною (пізнавальний компонент)

Як називається наша країна?

а) Україна

б) Росія

в) Англія

Як називається столиця України?

а) Харків

б) Київ

в) Львів

Знайди прапор України (показати 3 картинки з прапорами різних країн).

4. Які кольори має прапор України?

а) Синій і жовтий

б) Червоний і зелений

в) Чорний і білий

5. Як називається головна пісня нашої країни?

а) Гімн України

б) Колискова пісня

в) Веснянка

6. Чи знаєш ти якесь свято, яке відзначають в Україні? Назви його.

Частина 2. Мої почуття до Батьківщини (емоційно-ціннісний компонент)

7. Уяви, що ти зустрів іноземця. Як би ти йому сказав, чим гарна наша країна?

(Відповідь дитини)

8. Коли ти чуєш слово «Україна», що ти уявляєш? (Відповідь дитини)

9. Як ти ставишся до державного прапора?

а) Горджуся ним

б) Мені все одно

в) Не знаю, навіщо він

Чи любиш ти слухати розповіді про Україну, її традиції?

а) Так, це цікаво

б) Іноді

в) Ні, не люблю

Частина 3. Як я дію для своєї Батьківщини (діяльнісний компонент)

Чи береш ти участь у шкільних святах, присвячених Україні?

а) Так, завжди з радістю

б) Іноді беру участь

в) Не беру участі

Чи малював/малювала ти коли-небудь малюнок про Україну?

а) Так, багато разів

б) Так, кілька разів

в) Ні, не малював/малювала

Хочеш придумати для нашої школи нове свято, присвячене Україні? Яке?

(Відкрита відповідь)

Оцінювання результатів

Високий рівень: більшість відповідей правильні, емоційні, дитина проявляє ініціативу у відповідях.

Середній рівень: правильні відповіді чергуються з неточними, емоційність нестійка, ініціатива помірна.

Низький рівень: відповіді не впевнені або неправильні, емоційності мало або немає, ініціативи немає.

Додатково (за бажанням вчителя):

Творче завдання: «Намалюй, що ти любиш у своїй Україні» — для оцінки емоційного та діяльнісного компонента.

План-конспект виховного заходу

«Моя Україна — рідний край»

Мета:

розширити знання дітей про Україну, її символи, природу, традиції;
формувати любов до рідної землі, гордість за свою Батьківщину;
розвивати емоційно-ціннісне ставлення до своєї країни;
виховувати повагу до державних символів, бажання дбати про свою країну.

Форма проведення: інтегроване заняття-гра

Обладнання:

картки із зображеннями державних символів;
карта України;
роздруковані зображення природи України;
музичний супровід (пісня про Україну);
кольорові олівці, аркуші, клей для творчої роботи.

Хід заняття:

1. Організаційний момент (налаштування на тему)

— Доброго дня, любі діти! Сьогодні ми з вами вирушимо у цікаву подорож нашою рідною країною — Україною. Ми дізнаємось більше про її символи, природу, традиції й покажемо, як ми любимо свою Батьківщину.

2. Гра «Впізнай символ» (пізнавальний компонент)

Вчитель показує картки із зображенням державних символів (прапор, герб, гімн). Діти називають, що це, розповідають, що знають про них.

— Якого кольору наш прапор? Що означають ці кольори?
— Хто знає слова або мелодію гімну?

3. Мінібесіда «За що я люблю Україну?» (емоційно-ціннісний компонент)

Кожна дитина називає одне слово або речення: «Я люблю Україну за...» (наприклад: *за поля, за гори, за квіти, за маму, за мову* тощо).

4. Творча робота «Створи квітку любові до України» (діяльнісний компонент)

Кожна дитина отримує паперову пелюстку, на якій малює або пише, за що любить Україну. Потім усі пелюстки збираються в одну велику «Квітку любові до України», яку прикріплюють до дошки.

5. Фізкультхвилинка — гра «Подорож Україною»

Діти «мандрують» Україною (імітують рухи — «пливемо Дніпром», «йдемо через Карпати», «збираємо калину», «танцюємо український танок»).

6. Гра «Склади карту України»

З частинок (пазлів) діти складають карту України.

7. Підсумок. Висновок.

— Про що ми сьогодні говорили? Чого дізналися нового? Звучить пісня про Україну (наприклад, «Країна дитячих мрій»), діти співають разом.

Очікувані результати:

Діти розуміють значення державних символів.

Виявляють позитивне емоційне ставлення до своєї Батьківщини.

Беруть активну участь у творчій діяльності.

Формується гордість за Україну.

Авторська розробка.

Приклади віршів про Україну для учнів 1 класу

«Наша Батьківщина»

Автор невідомий

Є у кожного країна —
Рідна, мила Батьківщина.
У нас теж одна вона —
Наша славна Україна.

«Україна»

С. Гордієнко

Україна — рідний край,
Поле, річка, зелений гай,
Любо стежкою іти —
Тут живемо я і ти!

«Рідна мова»

Олександр Олесь

Бринить-співає наша мова,
Чарує, тішить і п'янить.
О, яка прекрасна і чудова!
Гучна, дзвінка, ясна, як світ.

«Моя країна — Україна»

Автор невідомий

Моя країна — Україна,
Тут народилась я мала.
І рідна мова солов'їна,
І рідна пісня тут жива.

«Любіть Україну»

Володимир Сосюра

Любіть Україну, як сонце, любіть,
Як вітер, і трави, і води...
В годину щасливу і в радості мить,
любіть у годину негоди.

«Усе моє, все зветься Україна»

Ліна Костенко

Буває, часом сліпну від краси.
Спинюсь, не тямлю. Що воно за диво,-
Оці степи, це небо, ці ліси,
Усе так гарно, чисто, незрадливо,
Усе як є – дорога, явори,
Усе моє, все зветься - Україна.
Така краса, висока і нетлінна,
Що хоч спинись і з Богом говори.

Додаток Д

Навчальний матеріал на патріотичну тематику, вміщені у підручнику з
«Я досліджую світ», «Математика», «Українська мова», «Буквар».

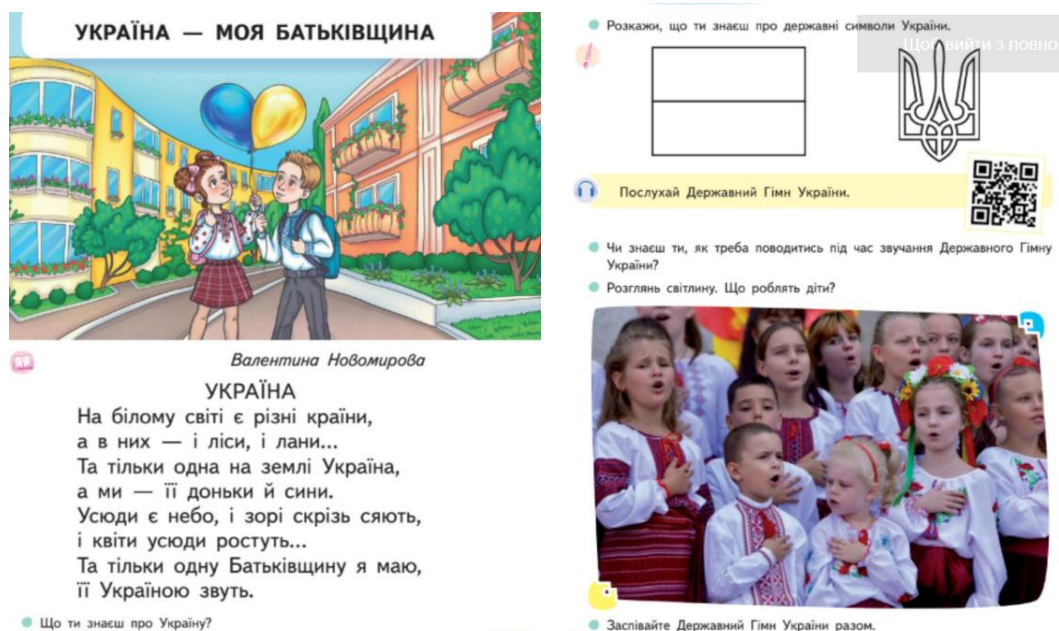

Рис. 2.5 Матеріал підручника, спрямований на виховання патріотичних почуттів

Рис. 2.6 Матеріал підручника, спрямований на виховання патріотичних почуттів

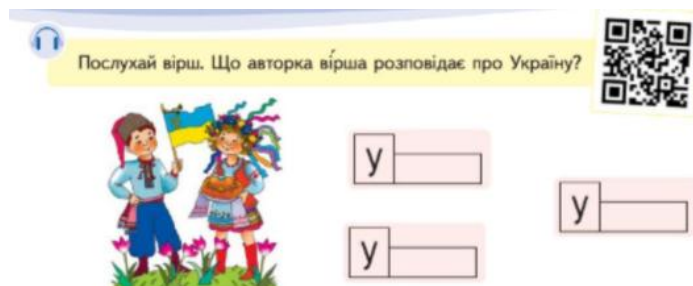

Рис. 2.7 Матеріал підручника, спрямований на виховання патріотичних почуттів

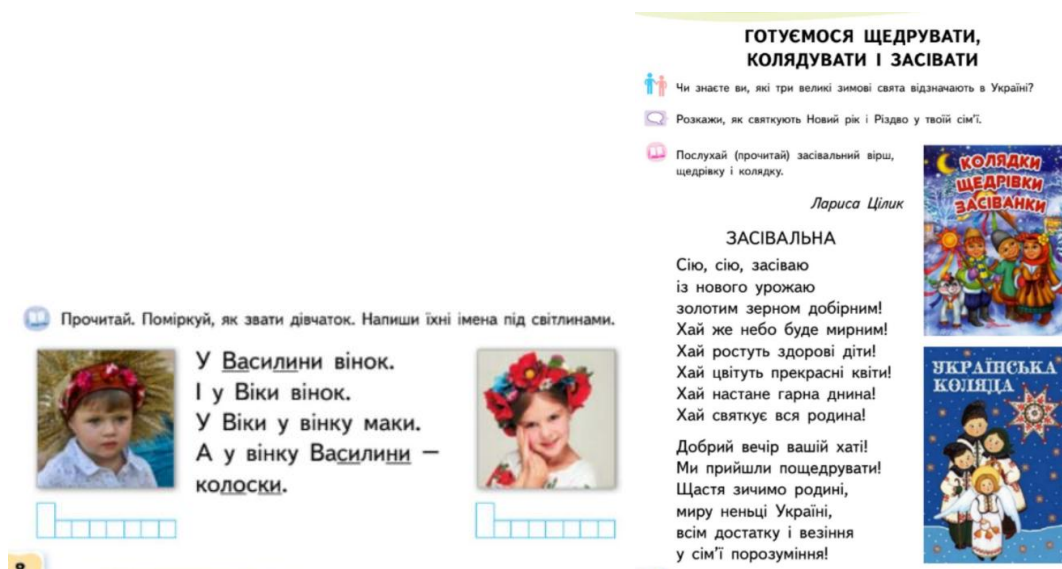

Рис. 2.8 Матеріал підручника, спрямований на виховання патріотичних почуттів

Аналізуючи підручник «Буквар» авторів Вашуленко М. С., Вашуленко О. В., Прищепи О. Ю., ми звернули увагу на кілька важливих аспектів, що стосуються формування патріотичного виховання учнів 1 класу.

Підручник містить різноманітні матеріали та завдання, спрямовані на формування у дітей почуття патріотизму та національної свідомості. Зокрема, вірші, які включені в підручник, мають глибокий патріотичний зміст і є важливими для виховання любові до рідної країни. Вони дозволяють дітям на ранньому етапі знайомитися з символами України, такими як герб, прапор, а також з її історією та культурною спадщиною.

Ілюстрації, що супроводжують тексти, також виконують важливу роль. Вони створюють образи національних символів, традицій, краси рідної природи та культурних особливостей, що сприяє розвитку емоційного зв'язку учнів з Україною. Яскраві та чіткі малюнки допомагають дітям краще усвідомлювати значення національних цінностей, а також допомагають у сприйнятті матеріалу візуально.

Крім того, підручник містить завдання, які стимулюють дітей до обговорення важливих питань, пов'язаних з патріотизмом. Завдання на порівняння, розпізнавання символів, а також вправи на запам'ятовування імен відомих діячів культури, історії та мистецтва України допомагають учням не лише закріплювати базові знання, а й розвивати в них почуття гордості за свою країну.

Ми проаналізували підручник «Математика» Н. Листопад для 1 класу [38].

Рис. 2.9 Матеріал підручника, спрямований на виховання патріотичних почуттів

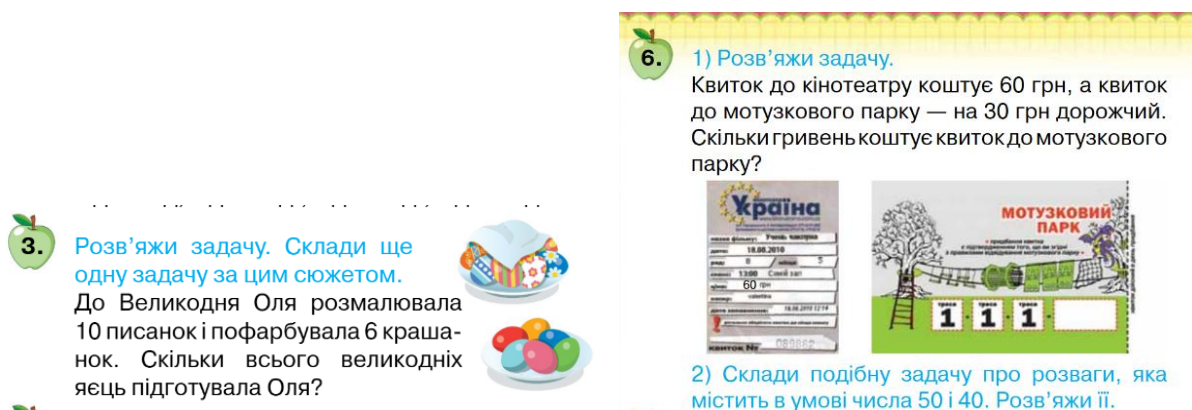

Рис. 2.10 Матеріал підручника, спрямований на виховання патріотичних почуттів

Аналізуючи підручник «Математика» для 1 класу авторства Н. Листопад, ми звернули увагу на кілька важливих аспектів, які стосуються формування патріотичного виховання учнів через математичний матеріал.

Одним із основних елементів патріотичного виховання в підручнику є включення задач і вправ, що містять елементи національної символіки, культури та історії України. У задачах часто використовуються образи, пов'язані з українськими традиціями, природними багатствами та визначними місцями країни. Це не лише допомагає дітям засвоювати математичні поняття, але й формує у них емоційний зв'язок із рідною землею.

Ілюстрації також виконують важливу роль у патріотичному вихованні. Вони часто зображають пейзажі, будівлі, традиційні українські символи, що допомагають дітям візуально сприймати національну ідентичність. Наприклад, малюнки на тему українських свят, народних ремесел, традиційних костюмів — усе це сприяє розвитку у дітей почуття гордості за культурну спадщину своєї країни.

Задачі, що пов'язані з українською природою, також сприяють розвитку екологічного патріотизму. Діти, виконуючи завдання на тему флори і фауни України, вчаться цінувати природні багатства рідного краю, що є важливою частиною патріотичного виховання.

Також ми проаналізували підручник «Мистецтво» Л. Масол.

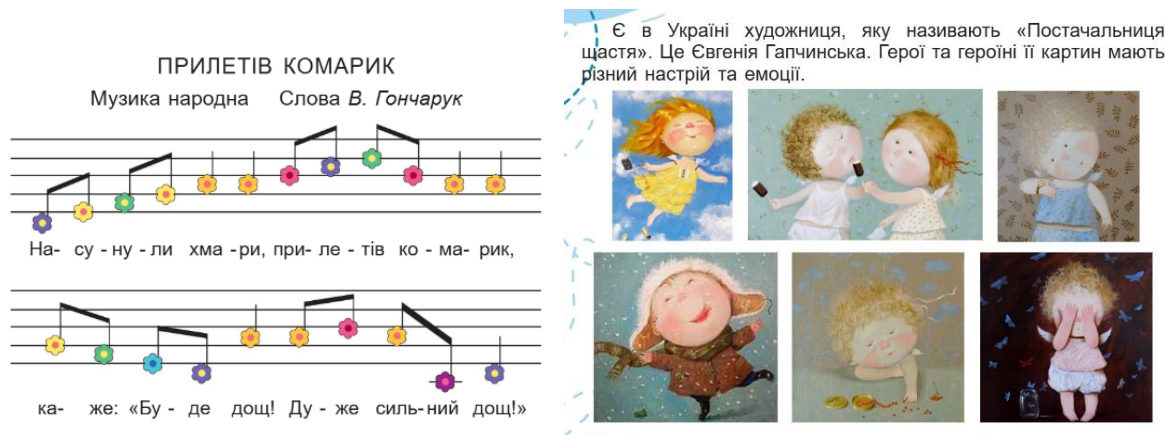

Рис. 2.11 Матеріал підручника, спрямований на виховання патріотичних почуттів

Осінь називають щедрою, адже вона дарує людям багатий урожай — овочі, фрукти. Мистецтво може нам розповісти про осінні дари.

В. Кузнецов. Український ярмарок (гурт «Дзвони»). Український народний танець «Козачок».

Який настрій викликала в тебе ця музика? Розглянь картину про дари осені. Який її загальний настрій?

8. МОЯ УКРАЇНА БАГАТА Й ГОСТИННА

Усе, що тебе оточує, твої рідні та друзі — усе це твій рідний край, наша співуча Україна!

Музика О. Осадчого, слова Ю. Рибчинського «Земле моя».

Про що ця пісня, яка її мелодія? Як ти розумієш назву картини Марфи Тимченко «Співуча Україна»?

НАСПІВНА

ШИРОКА

НІЖНА

Рис. 2.12 Матеріал підручника, спрямований на виховання патріотичних почуттів

9. КРАСА РІДНОЇ ЗЕМЛІ

Світ навколо вражає звуковим і кольоровим розмаїттям. А осінь — справжня мальовничка.

К. Стеценко. Вечірня пісня. С. Людкевич. Старовинна пісня.

Музика швидка чи повільна? Відтвори рухами рук мелодичну лінію пісні. Яку лінію нагадає мелодія?

Пісня — музичний твір для співу. Пісня складається з куплетів. Куплет має **заспів** і **приспів**.

Який характер танців? Які танці ти знаєш? Поміркуй, яких танців навчилися Лясолька і Барвик.

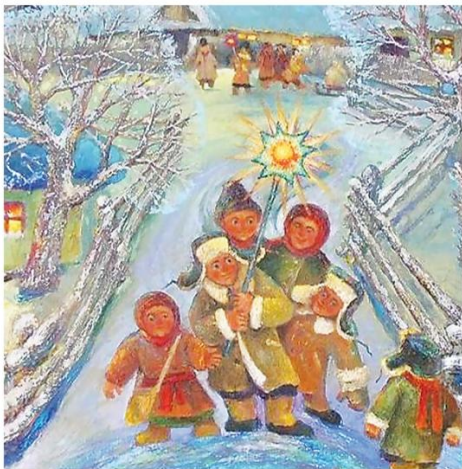

Танець — вид мистецтва, рухи під музику.

Рис. 2.13 Матеріал підручника, спрямований на виховання патріотичних почуттів

Узимку так багато свят! Одним з найулюбленіших в Україні Різдво. На Різдво співають **колядки**, вітаючи одне одного з народженням Христа. **Щедрівками** вітають з Новим роком.

Колядка «Бог ся рождає!».

Українська народна мелодія «Щедрівочка щедрувала» у вокальному та інструментальному виконанні.

Визнач, де вокальна музика, а де — інструментальна. Хто виконавці?

Що відбувається на картинах? З якої картини «звучить» вокальна музика, а з якої — інструментальна? Які із зображених інструментів ти знаєш? Який настрій музики ти уявляєш?

Рис. 2.14 Матеріал підручника, спрямований на виховання патріотичних почуттів

Про чарівність мистецтва театру часто розповідає його будівля. Наприклад, будівля лялькового театру в Києві нагадує казковий палац.

Чи доводилося тобі бувати в театрі ляльок? Хто там виступає? Розкажи про зображених театральних персонажів.

На радісну весняну пору припадає одне з найвеличніших свят — Великдень. Не можна уявити його святкування без **писанки** — розмальованого візерунками яйця.

26. ВЕЛИКОДНІ ДИВА

Що відбувається на картині? Де це відбувається? Як одягнені зображені жінки та діти? Як прикрашена до свята оселя?

Розкажи про свято Великдень за картиною. Який настрій панує? Як вітаються люди? Яка музика давонів лунає з церкви? Опиши народні костюми, в які одягнуті українці. Поцікався, як святкують Великдень у твоєму рідному краї.

Рис. 2.15 Матеріал підручника, спрямований на виховання патріотичних почуттів

Створи Великодню писанку.
Варіант 1. Виріж писанку з кольорового паперу. Прикрась її красивим візерунком (аплікація).

Варіант 2. Намалюй ескіз писанки за зразком або власним задумом.

Подаруй свою писанку з кольорового паперу друзям.

Люди здавна оточували себе красою. Вони співали пісні, прикрашали одяг. Мистецтво, створене народом, не має автора і називається **народним**.

105

Колискова (обробка А. Авдієвського). Я. Степовий. Колискова.
 Хто виконує колискові? Яка з них вокальна, а яка — інструментальна?

Рис. 2.16 Матеріал підручника, спрямований на виховання патріотичних почуттів

Додаток Е

Фрагмент уроку фізичної культури в першому класі, на якому формували патріотичні почуття учнів.**1. «Збери калину»**

Мета: закріпити знання про символ України — калину, розвивати спритність.

Хід гри: на підлозі розкладаються червоні кружечки (ягідки калини). Діти діляться на команди. Завдання кожної команди — зібрати якомога більше «ягідок» і скласти з них гірлянду. Перемагає команда, яка зібрала найбільше «калини».

2. «Прапор України»

Мета: закріпити знання про кольори прапора України, розвивати швидкість реакції.

Хід гри: учитель тримає картки двох кольорів — сині та жовті. За сигналом діти повинні підбігти до відповідного кольору прапора й назвати, що символізує цей колір (синій — небо, жовтий — пшениця).

3. «Подорож Україною»

Мета: ознайомити з географією України, розвивати увагу та уяву.

Хід гри: учитель називає назву міста або природного об'єкта (наприклад, Карпати, Київ, Дніпро, Чорне море), а діти повинні виконати відповідний рух або позу (наприклад, «Карпати» — підняти руки вгору «гірками», «Дніпро» — плавати руками, «Київ» — зробити коло руками «місто»).

4. «Передай вишиванку»

Мета: розвивати увагу, координацію рухів, згуртування колективу.

Хід гри: діти стають у коло. В руках у когось — м'яка іграшка чи мішечок із зображенням вишиванки. Під музику діти передають «вишиванку» по колу.

Коли музика зупиняється, той, у кого опинився предмет, називає слово, з яким у нього асоціюється Україна.

5. «Символи оживають»

Мета: закріпити знання про державні символи.

Хід гри: учитель називає символ (прапор, герб, калина, тризуб, вишиванка), а діти показують його «живою скульптурою» або жестами.

6. «Хто швидше до прапора»

Мета: формування національної гордості та командної роботи.

Хід: Діти діляться на дві команди, на швидкість мають добігти до одного прапора, та команда яка швидше до біжить, виграє.

7. «Стій – замри під українські пісні»

Мета: поєднати фізичну активність з патріотичним вихованням.

Хід: учні стають в коло, коли звучить музика діти рухаються, а коли зупиняється, то діти стоять не рухаючись, програє той хто помилково поворухнеться.

8. « Стежками України»

Мета: Розвивати координацію рухів, вдосконалити знання про символи України.

Хід: В класі розміщено, «станції» - зупинки, до котрих підходять діти, і виконують там і фізичні, і розумові вправи, вивчаючи символіку.